

A NŐK

MUNKAKÉPESSÉGE és MUNKAJOGA.

KÜLÖNÖSEN

SZELLEMI TÉREN.

ÍRTA

ILLÉSSY GYÖRGY.

PEST.

ROSENBERG TESTVÉREK BIZOMÁ.NYA,

(Egyetem-utca 2. szám.)

18 7 1.

Azt mondják: a nő rendeltetése anyává lenni. S mikép készítjük őt arra elő? varrással, hímzéssel, örökös üléssel, melynek az orvosok szava és saját tapasztalásunk szerint meggömbülés, rász kedély, egészség vesztés, kora hervadás a következése. — Pedig ha a nőnek irodában, ülő munkára alkalmazásáról van szó, akkor kész az ellenvetés: nem arra való, mozgásra van szüksége, a sok ülés ártana neki.

Aztán meg nincs ortographiája. Ne vitassuk, hogy sok nagy férfiúnál, sőt sok írónál, sőt még sok írnoznál is hiányzik az ortographia; hanem valljuk meg, hogy legtöbb esetben a nőnél hiányzik. — Ki ennek az oka? Bizonyára mi vagyunk. Elhanyagoljuk a nőnevelést. A magyar kormány a legdicséretesb erélyt fejt ki a finevelés ügyében, de a leány gyermekekre semmi gondja. Míg közvetlenül és közvetve százával hozza létre a fiiskolákat, nő-iskolát talán kettőt köszönhet neki a társadalom. A kormány egyébiránt e tekintetben csak a társadalom áramlatát követi, mely nem érzi, vagy jobban mondva: nem veszi észre a komolyabb nőnevelés szükségét. Városokat, megyéket járhatunk be, míg a legprimitívebb elemi oktatáson kívül nőoktatásra bukkanunk. Leányaink menedéke az u. n. nőnevelő intézetek melyekben fődolog a pukkerli, és fősze-mély a „madame”, ki ékes francia verseket tanít be leányainknak, mielőtt még egy szót is értenének francziául.

Azt is ellenvetik, hogy a nő teste nem bírja a munkát. — Igaz, bizonyos munkák túlhaladják erejét. Szabály szerint súlyos terhek hordására, ütésre, emelésre, szóval semmi oly erős munkára nem való a nő, a mire mi képviselők, tanárok, tisztviselők, írók szintűgy nem valók vagyunk. — De ne feledjük, hogy már e legtermészetesb szabály alól is megszámlálhatatlan a kivétel. A paraszt leányok széltire végzik a mezei munkát, közép osztályú hölgyeink közzül igen sok maga dagasztja ízletes kenyereit, a betegápolás pedig, melylyel majdnem kivétel nélkül nehéz munka is jár, — „megengedett” munkája a nőnemnek.

„A nőnek magában test szervezetében vannak akadályok, melyek olykor munkaképtelenné teszik.” — Nagyon súlyos ellenvetés! nem is lehetne rá megfelelni, ha mi férfiak a betegeskedés alól emancipálva volnánk, a nőt pedig

azon időre, midőn az egészség teljességével nem bír, ha csak a fárasztóbb és súlyosabb munka alól is emancipálni bírnók vagy akarnók.

Társadalmi tekintetben nem kis fontosságú ellenvetés az, hogy a női munkaszabadság levonna az élet kellemeiből. Mert a társadalom — az európai is, nem csak az ázsiai — a nőt az életkellemeinek eszközéül tekinti. A legegyszerűbb, legtermészetesb jogot, az önfenntartás jogát is megtagadja tőle, de kötelességet szab reá eleget, többi közt azt a legsúlyosabbak hogy vidámnak, vidámítónak kell lennie. — Ugyde a lehetőségnek is van határa, s miután a családokban a legtöbb kellemtelenséget a szegénység idézi elő, nem egyszerűbb dolog-e a nőnek tisztességes, hajlamának s tehetségeinek megfelelő munkája által alkalmat nyújtani arra, hogy a bajt természetes vidámság mellett elhárítani segítsen, mint őt arra kényszeríteni, hogy a bajt erőtetett vidámságának fátyla alá rejtse?

A nőnek kétségtelenül speciális rendeltetése van a család és háztartás körül. Elvonni az egész nemet e rendeltetéstől, bizonyára helytelen dolog volna. De a nő rendeltetését az ember rendeltetésével egyesíteni, tért nyitni az egész nemnek, minden neki való munkára, hogy a melyik unja magát annak legyen általa szórakozása a melyik pedig rá szorul, legyen általa kenyerere, ez több mint jogszerű, ez józan észszerű kívánat. Ne higgye egyébiránt senki, hogy ha a nőknek munkatért nyitunk, azt oly tömegesen betöltik, hogy a férfi kiszorul belőle. A természet nem minden nőt teremtett nyilvános munkálkodásra. A legtöbb nő önszántából megmaradna egyszerűen nőnek. Egy másik nagy rész soha sem volna képes legyőzni azt a féltékenységet, melyben részint természete, részint a társadalom szeszélye tartja. Még a munkabírók nagy része is csak bizonyos koron túl kezdene munkához. — De mind ez nem ok arra, hogy megtagadjuk a munka szabadságát azoktól, akik a munka mellett a család és háztartás igényeinek is meg tudnak felelni, s azoktól kik kényszerítve vannak, hogy kenyeret keressenek, — valamint nem ok arra, hogy a matematikai bizonyossággal előre látható kisebbségtől, a roppant többség kenyerét féltse.

A női munkaszabadság fejtegetésénél rendesen csak a leányokat és feleségeket emlegetik. Tekinteten kívül szokták

hagyni az özvegy asszonyokat. Pedig e kérdésben épen ezekre kell fő tekintetet fordítani. A női munkaszabadság ellenzői károsnak vagy legalább fölöslegesnek mondják, hogy a nőnek önállósága legyen. Úgyde az özvegnő jog, természet és társadalom szerint úgylis önálló. S vájjon baj volna-e a társadalomra nézve, ha ez önálló szerencsétlenek közzül az, a kinek nincs vagyona, de van esze és munkaereje, becsületes munkával keresse meg magának és gyermekeinek a mindennapi szükségre valót? a helyett, hogy vagyonsb rokonok asztalának hulladékaiért, zsebének filléreiért folytasson élethalálharcot, vagy lélek és testölő nőimunkával rövidítse életét. — Ah! ha megkérdeznék azt a sok százezer kisirt szemű, gyászruhás özvegy nőt, ki a társadalomnak alkalmatlankodik, tíz közül kilencz megmondaná nektek, hogy a nők munkaszabadságának kérdése tulajdonképen nem női kérdés, hanem koldus-kérdés — díszkiadásban.

II. Richter a női munkáról.

Szokás nálunk gyakran külföldi írókat idézni. Ez magában véve nem ros szokás. Az előbb haladt külföldiek igen sokszor megkönnyítik törekvésünket kész munkájukkal, tágasb látörükkel, tapasztalataikkal. — Legyen szabad nekem is egy külföldi író munkáját idéznem a női munkaszabadság támogatására.

Richter Lajos világhírű nemzetgazdasági író ezeket mondja „Skizzen über sociales Leben” című munkájában:

Korunkban, midőn a fényűzés szaporább igényeit kell kielégítnünk, ha valamely családban a férjnek vagy apának nincs nagy jövedelme, pénzügyi gond támad, vagy legalább egy vagy más óhajtás teljesítésének vágya megzavarja a családi békét. Ha már az ily család nőtagjainak, kivált a felnőtt leányoknak alkalom nyújtatik, hogy magok is keressenek, ez vidámabbá teszi a hangulatot a család körében, és lehetővé, hogy az élet egy vagy más oly kellemét, melyet különben nélkülöznie kellene, magának megszerezhesse; sőt valami lélek-

emelő érzés emelendi oly családok nőtagjainak keblét, melyek, noha nincs nagy vagyonuk, a műveltebb osztályokhoz tartoznak, ha az általános házi szükség fedezéséhez valamivel járulhatnak, illetőleg a család jövedelmét szaporíthatják. Továbbá kiváló előny lesz az, ha kereskedő családok nőtagjai a kereskedelemre kiképeztetnek; mert így lehető lesz, hogy az illető üzletet halál; betegség vagy más akadály esetén családtagok folytathassák; és lehető lesz, hogy ily szakértő családtagok az üzlet idegen személyzetét és egész menetét ellenőrizzék, s ez által a férjet, apát, fivért sok veszélytől és kellemetlenségtől megőrizték. Ily nők azonkívül alkalmasok lesznek idegen kereskedők üzletét s egyúttal háztartását vinni. Végre igen alkalmasok önálló kereskedés vitelére kisebb helyeken, melyekre magasb igényű és nagyobb munkaerejű férfi kevésbé alkalmas.

Nőknek közszolgálatban, pld. vasutaknál, postáknál, távírdáknál alkalmazása, a körülményekhez képest annyiban nem látszik czélszerűtlennek, a mennyiben: 1. kevesebb fizetéssel megelégednek; 2. a hivatalnok családja nőtagjainak alkalmazhatása, azokra nézve az idegen munkaerőhöz való folyamodást, s az azzal járó költségeket nélkülözhetővé teszi.

Jótékony a folytonos és szabályszerű foglalkodtatás kivált oly özvegyekre nézve, kiket vagyoni állapotuk keresetre kényszerít, s kiknek a háztartás, kivált pedig a gyermekápolás feladata, a házon kívül való foglalkozásra időt enged. Ha más határozott, jövedelmes foglalkozásuk nem akad, akkor rendszerint női kézimunkára szorulnak, mely több bajjal és kevesebb jövedelemmel jár. Ha ily özvegyek a nap néhány óráján irodában, vagy kereskedésben szabályszerűleg foglalkozhatnak, akkor először is tisztába jönnek vagyoni állapotukkal, s másodsor egész önérzettel szedhetik havi vagy heti díjaikat.

Határozott, hasznos foglalkozás hajadonok részére egyzersmind az egészség fenntartásának eszköze; míg tudós orvosok állítása szerint a határozott, hasznos munkálkodás hiánya nőknél is különféle testi és lelki bajokat, valódi betegségeket, kivált rásttkört és ideges ingerültséget idéz elő. Épen a nő kedélyéletére nézve, melyet a nőnél legfontosabbnak állítanak a férfiak, lényegesen jótékony hatású az oly szabályszerű munka, s ha-

tározott testi és lelki tevékenység, mely egyszersmind hasznahajtó.

A szabályszerű munka továbbá képesíti a leányokat, hogy saját tűzhely alakítására, s az idősb nőket, hogy öregségek napjaira tőkécskét gyűjtsenek.

Oly házasulandó fiatal férfiak hajlama végre, kik gyakran úgy vélik, hogy szívök érzésén kívül egyébre is kell tekinteniük, valószínű, hogy könnyebben fordul oly hajadonok felé, kik szokatlan tevékenységek által bebizonyították, hogy a hasznos foglalkozást komolyan veszik, a munka által szerzett jövedelmet megbecsülni tudják, és munka képességekben biztos, a pénznél bizonyára biztosabb hozományt bírnak.

Azon kérdésre, hogy mely asszonyok és hajadonok részére óhajtandó a női munkakör szélesítése egyszerűen azt felelhetjük, hogy mindazok részére, kiknek erejét a háztartás feladata teljesen igénybe nem veszi; kikre nézve azonban szükséges a jövedelmi segélyforrás, hogy műveltségök fokának, mely egyszersmind nélkülözhetetlen munka képességekre nézve is, megfelelő igényeiket teljesíthessék.

Előáll továbbá az a kérdés, hogy mely újabb munkák volnának a nők részére megengedhetők?

A természet külső kellemeken kívül oly szellemi tehetséggel is ruházta fel a nőket, hogy igen sok „férfi munkára” képesek, és a jövendőnek feladata lesz a női munka képességet szorongató korlátokat még jobban tágítani. Ma elég legyen annyit mondanunk, hogy a nők munkaképességének határa ott van, a hol a férfi tekintély, erély, és testi erő kezdődik, s a hol oly tanulmányok szükségesek, a melyeket a férfi csak huzamos és magasb iskolai, különösen classical vagy is gymnasiumi tanulás által szerezhet meg magának.

Általában a hol egy bizonyos foglalkozásnak nyugodtabb szabályszerű végrehajt is arról van szó, a hol inkább türelem és gondosság, mint testi erő és lelki erély szükséges, ott a nőt első ség illeti a munkában a férfi fölött.

Nem alkalmatlan nők foglalkoztatása a távírdáknál, vasutaknál, postáknál való közszolgálatban.

Kiválón figyelembe veendő, hogy nők általános szelídebb természetöknél fogva leányiskolákban sőt kisebb fiiskolákban

is a tanításra alkalmasabbak mint a férfiak. Nők jobban át tudják tekinteni tanítványaik látkörét és jövő állását a társadalomban, és e tekintetben saját ismereteiket jobban haszonra fordíthatják.

Nem látszik ellenben előttünk tanácsosnak, hogy a nők orvosokká képeztessenek. Hiányzik nálok az arra szükséges általános tudományos előképzettség, s hiányzik, ha nem mindnél is, de többnyire, az orvosnak szükséges nyugalom és erély. Aggasztó dolog lenne erkölcsi szempontból őket nyilvános akadémiák és egyetemek látogatására bocsátani; külön intézeteket az ő kedvükért állítani pedig túlságos költséggel járna. Végre az orvosnőket nem lehetne kizárni bizonyos egyletek és testületek köréből, melyben pedig részt venni, politikai és társadalmi állásuknál fogva nem illetékesek.

(Előre figyelmeztetem a t. olvasót hogy Richternek az orvosnőkre vonatkozó nézeteit csatányosan megczáfolja egy egész igen tekintélyes testület felfogása, és még csatányosabban a száz esztendő tapasztalat. Egyelőre folytatom azon munka ágak ismertetését, melyekre ő a nőket alkalmazandónak hiszi.)

A nagyvárosokban tartatni szokott felolvasások igen alkalmas munkakört kínálnak a nőnek. Az ily felolvasásokat a nők mindinkább látogatják, s remélhetni, hogy még jobban látogatnál ha nők a nőiségre, nőnevelésre, ruházkodásra, háztartásra háztartási vegytanra stf. vonatkozó felolvasásokat tartanának.

Technical foglalkozások közül kiválóan megilletik a nőt a vegytani, sebészeti, górcsővi, és láteszközök készítése, a fényképezés, színek, illatszerek, essentiák készítése.

A másolás annál inkább ajánlandó nőknek, mert azt többnyire otthon végezhetik, mert könnyen megtanulható, és mert hozzá legkisebb előtanulmány sem szükséges.

A gyorsírászat körébe a nőket bevonni ép oly aggálytalan, mint czélszerű dolog.

Az eddiginél nagyobb mérvben kellene nőket kölcsönkönyvtáraknál alkalmazni.

Hogy nők írók legyenek-e, a fölött nincs mórt vitázni, minthogy ez életpályán hajlani is tehetség dönt. Kívánatos

azonban, hogy az írók többet foglalkozzanak, mint eddig tettek, a női hivatás körébe tartozó tárgyakkal.

Alkalmazni kellene a nőket hírlapszerkesztőségeknél, kivált pedig kiadóhivataloknál is. Javítónak, ügyek-bajok elintézésének, lapbeosztásnak, díjkiszabásnak jól megfelelhetnének. Kiváló szolgálatot tehetnének pedig azon cikkek kiválogatásánál, melyek a nő ízlésének jobban megfelelnek.

Használhatók volnának tudakozó intézetek vezetésére, sőt itt jobban megfelelnek a feladatnak, mint a férfiak.

Jókora tér nyílik a női munkásságnak a kereskedő és gyárházak irodáiban, hol mint levelezők, számvivők, könyvvezetők alkalmazhatók. Hasonló intézkedéssel vendéglősök is sok pénzt megkímélhetnének, s a háztartáshoz is értő nőkben igen jó segítséget nyernének.

Festők, könyvnyomdászok, szobrászok is sok nőnek adhatnának alkalmazást.

Kalmárok, kivált a kik női portékával kereskednek, előnyösen alkalmazhatnának nőket az áruasztal mellett, már csak azért is, mert a nőnek több érzéke van a ruha stílusára, és a nőnemű vevővel jobban tudna bánni, mint a férfiséggel, ki előtt a nő bizonyos esetekben még feszélyezve is érzi magát. Könyves műárosoknál is haszonnal lehetne nőket alkalmazni.

Azon ellenetesen, hogy a nők munkajogosítása a férfimunkások kárával esnék, Richter azzal felel, hogy hiszen a gépek elterjedése sem fosztott meg egy férfit is a mindennapi kenyértől; de ha csakugyan kevesbednék is a férfimunkásokra nézve a kereslet, sokkal kevésbé kívánhatni nőtől, mint férfitől, hogy más vidékre, talán épen külföldre menjen munkát keresni.

Végre teljesen indokolatlannak tartja Richter, ha nők, kivált a műveltebb körökből valók, szegénylik: munkásságuknak tért, s magoknak pénzt keresni. Hisz apjuk, férjük, fivérük, a férfinenem túlnyomó nagy része, még a legnagyobb rangúak is, tétova nélkül pénzért cseréli be képességét. Miért szegényelné a postamester leánya apja hivatalát pénzért folytatni, mikor látja, hogy az a háztartásra valót éveken át azon a pályán keresi meg? Miért szegényelné a nő kereskedni, mikor tapasztalja, hogy

sok férfi ezen a pályán, pénzen kívül még becsültetést is szerez magának? — Meg kell szokni a nők tisztességes pénzkeresésének eszméjét, és nem kell hinni, hogy ez lealacsonyító. Ne fedjék a nők, hogy nemökből kitűnő írók és művészek váltak már, kik tétova nélkül szedték és szedik a megérdemelt fizetést munkájok után.

III. Nőorvosok.

Bármily általánosságban tartja, bármily tétovázva adja elő Richter a maga eszméit és tapasztalásait: elégnek kellene már azok elsorolását is tárgyunkra nézve tartanunk; ha nem rendelkezénk még sokkal több és sokkal döntőbb adatokkal. A mit eddig elsoroltunk, az mind csak elmélet, de rendelkezésünkre áll az élet, a gyakorlat, a tény is, az eszmék világának e három leghatalmasb ura és legbölcsebb bírása.

Lássuk, mik ép ítélnék ezek oly dolgok fölött, melyek még gyakran igen felvilágosult emberek előtt is ne nyúlj hozzám virág.

A nőorvosokra nézve a világ általában nagyon elfogultnak látszik. „Hiszen jó volna az, sőt szükséges is volna, hogy bizonyos esetekben nőorvoshoz folyamodhassunk, de — nem képes a nő a gyógyászatot megtanulni, s ha képes volna is — fi donc! — hogyan tanulja meg férfiatól férfiak közt?” Még Richter is határozottan ellene nyilatkozik annak, hogy nők orvosi pályára bocsáttassanak. Tagadja képességeket, félti magokat, a testületet, a társadalmat.

Ily erős állítások ellenében nem lehet másképen győzni' mint a tények fegyverével.

Tény, hogy ma már tekintélyes számmal vannak nőorvosok, hogy előttök napról napra több egyetem és kórház ajtaja nyílik meg, és tény, hogy a nők orvosi tudománya az erkölcsökre, orvosi gyakorlata a társadalmi rendre nem csak nem károsan, de még jótékonyan hat.

Sőt ez nem is új dolog: több mint száz évvel ezelőtt már

volt nőnemű orvos Németországon. A társadalmi előítéletekkel való erős küzdelmet már a „vén Fritz” idejében kiállotta Erxleben Dorottya Friderika, még pedig” oly diadalmasait, hogy évek hosszat dicsőségétől viszhangozott a társadalom.

Erxlebenné asszony 1715-ben született. Apja Leporin Keresztély Polikárp gyakorló orvos volt Quedlinburgban. A leány gyermekkorában sokat betegeskedvén, sok örömétől elesett a gyermeki kornak, de ennek köszönheti másrészt; hogy a tudományokban már jó korán meglehetősen jártasságot szerzett magának testvérbátyja vezetése alatt. A tudományokat aztán úgy megszerezte, hogy nagyobb korában a leányi foglalkozások közben is, mihelyt dolgát elvégezte, könyvét vette elő. „Úgy találtam” — írja ő maga — „hogy a házi foglalkozások elhanyagolása nélkül is haszonnal lehet könyvet olvasni; s a mit az ember másféle munka és multság közben netán elfelejtene; könnyen kipótolhatja azt, ha egy kis időt az ismétléstől nem sajnál.”

Nagy Frigyes 1741-ben Quedlinburgban járván, pártfogása alá vette a jó hírű tudósnőt, és maga vállalkozott, hogy ajánlani fogja a hallei orvos-egyetem tanárainál. Mind amellet is eleinte nem ment a nyilvános tanulás; apjától, fivérével s könyvekből kellett a gyógyászatot megtanulnia. — Megtanulta. — 1742-ben könyvet írt „a nők tudományos képzésének hasznairól”, melyet a közönség oly jól fogadott, hogy 1749-ben második kiadásban is megjelent az.

1742-ben férjhez ment Erxleben lelkészhez. És „úgy tapasztaltam” — írja — „hogy a házasság sem akadályozza meg a nőt a tanulásban, sőt okos férj oldalán kétszeres gyönyör tanulni.” Mind a mellett is a szigorlat letétele maradt, mert az ifjú asszony idejét öt mostoha gyermek ápolása mégis nagyon igénybe vette, az élet hullámai pedig nem maradhattak rá befolyás nélkül. Apja meghalt, férje súlyos beteg lőn, a család pedig aprónként 4 gyermekkel szaporodott. — Végre 1754-ben letette a vizsgát, s a quedinburgi orvosok erős ellenzése daczára, promoveáltatott.

Az orvoskar történelmének e részében a derék Erxlebenné után hézag állt be. Megvallom, hogy még kivételes eseteket sem ismerek ide vonatkozólag, egészen addig, míg a legújabb kor

társadalmi forradalmi a kérdést újra föl nem vetették, és néhol meg nem oldották, másutt pedig a megoldáshoz közel nem vitték.

A legújabb e nemű törekvések és tények statisticájából csak a következő adatokat említem ezúttal:

Szentpéterváron 1870-ben arra jöttek, hogy a medico chirurgiai akadémián nőorvosok képzésére külön osztály alakíttassék. A tanfolyam 4 évből áll. A beléphetésre elég a leány-gymnasium bizonyítványa. Az eszmének a kormányt is megnyerték, miután egy orvostanhallgató nő kijelentette, hogy mint orvos a. a kirgizek közt fog letelepedni, kikre nézve, miután nők mahomedán szokás szerint férfi tekintet elöl elzárva, a nőorvos nagy jótétemény lesz.

Parisban 1870 elején Putnam Kate kisasszony, egy amerikai könyvkiadó leánya, kitűnő sikerrel tette le a szigorlatot.

Bécsben ez idő szerint két gyakorló nőorvos van, egy angol és egy svájci születésű. Egyébiránt kérdésbe tétetvén, hogy szerezhettek-e nők a bécsi orvosegyetemen magoknak diplomát? a válasz az volt, hogy Bécsben ily eset még nem fordult elő, hanem oly nők, kik más egyetemeken orvosokká promoteáltattak, a klinikák és kórházak látogatásától el nem tiltathatnak. Egy Formes Keusch nevű asszonyság, két évi előkészület után, három negyed évig látogatta a gyógyászati előadásokat és munkálkodott a klinikában, és midőn folyamodott, hogy tudori szigorlatra bocsáttassék, csak azért tagadták ezt meg, mert nagyon is rövid ideig tanult.

Lipcseben 1870. aprilban 10 nőnemű gyógyászsegéd tette le a vizsgát, kik ha nem orvostudorok is, de kötelesek a betegségekről s azok kezeléséről fogalommal bírni, az orvosi műszereket ismerni, s feljogosítvák apróbb sebészi műtéteket végrehajtani. A lipcsei nőgyógyászsegéd intézmény a város pártfogása alatt áll.

Dr. Miss Garret ismeretes angol nőorvos, 1870-ben Londonban a gyermekkórház orvosává neveztetett ki. Ez igen fontos lépés által az angol társadalom a nőknek orvosi pályára képességét és jogosultságát tényleg elismerte. Angol nőorvosok közül még dr. Blackwell Erzsébet nevét ismerjük.

Philadelphióban a Womans Medical college 18 év óta ké-

pez kizárólag nőorvosokat. 1870 elején 14 ifjú nőt promoveált orvossá, mely alkalommal dr. Tierson Anna a psychologia tanára tartotta az ünnepi beszédet.

New-Yorkban 7 év óta áll nőorvosképző collegium. 1870-ben öt nő nyert benne diplomát, köztök Miss Susan Smith szercsennő, ki ezúttal az alkalmi beszédet tartotta.

New-Yorkban 1870. jan. 3-án halt meg dr. Denman Lorie Sarolta. E nő korszakot alkotott a nőorvosok társadalmi történelmében, mert az ő határozott fellépésének s kitartó fáradozásának köszönhető, hogy a Bellevue kórház klinikájába nők bejuthattak. Kítűnő bizonyítvánnyal bírt, és 1869-ben rendes tanár lett a New-York medical collegeben.

Legnagyobb elégtételt nyerte azonban a nők orvosi szakképessége Zürichben, — oly fényes és nagy horderejű elégtételt hogy annak ismertetését külön czikk tárgyává kell tennem.

IV. Tanulónők a zürichi egyetemen.

Dr. Böhmert zürichi tanára Hirsch Jenny szerkesztette „Frauenanwalt” 1870-ki folyamában két levelet közöl a fenebbi cím alatt, melyek adataiból és eszméiből íme a leglényegesebbek:

A zürichi egyetemen ez idő szerint 14 nő tanul, 12 gyógyászatot, 2 pedig bölcsészetet; 1 közülök svájci, 2 londoni, 1 edinburgi, 1 bostoni, 4 pétervári, 2 moszkvai, 2 odessai, 1 pedig finnországi. Tanulásukat nagy figyelemmel és érdekeltséggel kísérik mindenfelé, és számos kérdést intéznek magánemberek és nevelésügyi hatóságok, német és angol egyetemek, a zürichi akadémiai tanácshoz, e társadalmi nagy kérdés ügyében.

A zürichi egyetem előadásait nők már régóta látogatják. Minden egyes tanártól függ annak eldöntése, hogy bebocsát-e vagy nem nőt saját előadásaira. Most hat éve néhány nő ment Zürichbe Szentpétervárról, kik ott részben már tanultak, sőt műveket is közre bocsátottak, s kérték, hogy engedjék meg nekik az orvosi tudományok szabályszerű tanulása. Egyelőre megmaradt a dolog az addigi gyakorlatnál: a tanárok tetszésére biza-

tott, hogy elfogadják-e őket? S a tanács feltette magában, hogy ezalatt megvizsgálja, vajjon nem fordulnak-e majd elő helytelen-ségek? Miután semmi elő nem fordult, s az egyetem törvényei a beírásra nézve nő- és férfi-tanulók közt különiséget nem tesznek, elhatározott, hogy ezentúl nők is rendszeresen beíratnak. Zürich cantonból való tanulóknak erre nézve érettségi vizsgát kell letenni, idegen tanulóknál, akár férfiak, akár nők, elég, ha kellő „erkölcsi bizonyítvány” van birtokukban.

Ha az orvostan nőhallgatója kimutatja, hogy a kellő képességet magának megszerezte, tudori szigorlatra bocsáttatik, mely egészen olyan, mint más szigorlat, s mely alkalommal nőtől csak annyit megkívánnak, mint férfitől.

1867-ben történt először, hogy ez egyetemen nőt a belgyógyászat, sebészet és szüléset tudorává felavattak.

Az egyetemi rektortól és az orvosi tanárkar dékánjától kísértetve, kit a többi orvostanár követett, a terembe lépett Suslowa Nadejda k. a. igénytelen egyéniség, 24 éves, egyszerű sötét színű öltözetben, és helyet foglalt a katedrán, hol szerényen és remegőn, szemeit kéziratára függesztve ült, mígnem Rose tanár, a gyűlés elnöke felszólította, hogy beköszöntő felolvasását kezdje meg. A felolvasás tárgyát „a lymphaticus rendszernek fontossága a testben” képezte. Azt követte a tulajdonképeni disputatio néhány tudományos tétel fölött, kiválólag a physiologia és a sebészet köréből. Az pedig nem volt üres szertartás, betanult kérdések és feleletekkel. A kisasszony tételei közül egyet egy tanár, kettőt pedig két tanuló megtámadott. Suslowa kisasszony eleinte elfogult volt, s a rá nézve idegen nyelv nehézségeivel is küzdött, de látszott rajta, hogy önállóan gondolkozik és szemlélődik, úgy hogy mind három ellenfele méltó elismerését fejezte ki tudománya iránt.

A jó eredmény szaporította a nőhallgatók számát a zürichi egyetemen, s egy közülök 1870. mart. 12-én ismét promoveáltatott.

E második promotio ünnepélye, tanárok, tanulók és közönség oly nagy érdekeltsége mellett történt, hogy a jelenlevők nagy tömege miatt, a rendes szigorlati teremből a nagy aula terembe kellett átmenni.

A szigorlandó hölgy: Morgan Francis Erzsébet London-

donból, közép termetű, vonzó alak, 27 éves, barna ruhába volt öltözve. Elfoglalván helyét, dr. Rose tanár üdvözölte a jelenlevőket, s néhány szóban előadta az ifjú hölgy élettörténetét.

Morgan k. a. egy angol lelkész leánya, 1862-ben Parisban kezdte magasb tanulmányait, aztán Londonban folytatta, hol a gyógyászati ismereteket elsajátította, és kórházi gyakorlati ismereteket is szerzett magának. 1867-ben a zürichi egyetemen beíratta magát, akkor nyáron a szünet alatt Prágában tanult, s 1869. decemberben Zürichben letette az előleges orvosi vizsgát.

Morgan k. eleinte remegve és alig hallhatólag olvasta értekezését, de lassanként neki bátorodott. A felolvasást a dissertatio követte. Riermer dékán 10 perczig tartó beszédben kifejtette nézeteit a kisasszony felolvasása fölött, és néhány pontját czáfolgatta. Morgan k. a. 5 perczig felelt vissza, zavar és megakadás nélkül, ügyesen, noha a nyelv idegenségénél fogva kissé nehézkesen. A még néhány perczig folyt vitatkozást Biermer tanár egy elismerő nyilatkozattal zárta be. Aztán még két tanuló ellenvetéseire felelt meg Morgan k. a, s végre a belgyógyászat, sebészet és szülészet tudorává ünnepélyesen felavattott. — Az ünnepély végeztével dr. Rose tanár következő szavakat intézte a felavatotthoz:

„Kedves kisasszony! Először üdvözlöm kegyedet, mint kartársamat. S midőn ezt teszem, teljes szívemből, elismerést mondok kegyednek törekvéseért, tapintataért. Örömmel ismerem el, hogy kegyed műveltsége és erélye újabb biztosítéka ama társadalmi kérdés megoldásának, mely ma jobban, mint bármely más kérdés, a világot foglalkoztatja.

Hiszen alig pillanthatunk hírlapba, hogy a nőkérdést ott ne lássuk. — Minap egy mindkét nemüekből álló congressus Berlinben magáévá tette a kérdést; szövetséget kötöttek valamennyi egylet közt, mely Németországon a női munka és nőképzés ügyével foglalkozik. (Ez a „Letteegylet”). Angliában Bright Jakab kivívta a nők részére legalább a községi választás jogát. Északamerika egyik magasztos jóltevője Vassar hercegileg fölszerelt pompás akadémiát hagyományozott hazája hölgyeinek, magasb iskolai képzésökre. Utáh állam a nőknek teljes szavazatjogot adott. Paraguay véres halul harcában Lopez

nőzászlóaljkat vezetett csatátérre; Manchesterben pedig a nők teljes szavazatjoga mellett izgatnak.

Szóval mindenütt mozgás van. De az izgalom nagysága nem mérve a jogosultságnak. A nőkérdés keresztpróbája itt Zürichben megy véghez.

Midőn Zürich magát eképen 3 év óta ismét egy reformationnak, a társadalminak élére állítva látja, kegyednek köszöni kedves kisasszony, hogy a most három éve előde, és most maga által kivívott siker elszigetelve nem marad, kegyednek tartozik hálával, hogy példája nyomán, a nemes cél felé törekvésben, ma már megszorodott kartársai között a siker állandó marad.”

A derék tanár aztán kiterjeszkedett beszédében a nők általános művelődési és kereset képességi jogaira, s a rendeltetésök kizárólagossága felől való ferde fogalmakra. Ő nem talál arra elég okot, hogy a nők az általános védkötelezettség alól kivonva maradjanak mindaddig, míg a katona kötelezettség alól kivételek, a katonaságnál pedig oly szolgálatok vannak, a melyeket nők is végezhetnek. — „Avagy mivel különb — kérdi — az az angol tábornok, ki a Krímben egy híres lovas roham alkalmával ezreket vitt halálba, Miss Nigthingalenál, ki ugyanott ezerek életét mentette meg a hazának? Nagy hírű emberek a nőkérdés tárgyalásánál az emberiség feladatának a család fenntartását és szaporítását mondják, — szomorú dolog volna, ha az emberiségnek eszményi magasb feladatai nem volnának.” Végül Erxlebenné példájára utal, melyből kitűnik, hogy tehetséges nőnek a család iránti kötelesség nem akadály, sőt előny.

Rose és Böhmert tanárok magán nézeteihez hozzá csatolom még azon hivatalos elismerést, melyet a zürichi egyetem előljárósága az orvostan nőhallgatóinak kiállított.

A würzburgi akadémia tanácsa ugyanis azon kérdést intézte a zürichi egyetem rectoratusához, hogy: „vannak-e és minő akadályok nők gyógyászati nyilvános tanulása ellen? nevezetesen nem képez-e akadályt mindkét nemű tanulók együttlété, a női gyöngédséget érzékenyen érintő bizonyos felolvasások és demonstratióknál?” — A zürichi rectori hivatal e kérdésre így felelt:

„A zürichi orvostanárkar úgy találta, hogy nőtanulóknak az elméleti és gyakorlati tanórákon jelenléte semmi zavart nem

okoz. Az előadások és szemléltetések a nők jelenlétére való tekintet nélkül történnek, s a boncztoni és klinikai tárgyak is egész alapjukban úgy tartatnak, mintha csupa férfi hallgató volna jelen. Mindamellett is soha zavar nem történt. Mint-hogy pedig már hat évi tapasztalás van mögöttünk, a facultas teljes nyugalommal néz e kérdés megoldása elé.”

Bővebben kiterjeszkedtem emlékiratom folyamában a nők gyógyászati alkalmazhatóságára; mert épen ez ellen uralkodik a legnagyobb elfogultság, és mert hiszem, hogy ha a világhírű zürichi egyetem példáival és a statistica adataival be tudtam bizonyítani, hogy ha valaki az orvostant megtanulni képes, az elől az orvosi pályát jog és okszerűleg elzárni nem lehet, — akkor fölösleges bizonyítgatnom, hogy a ki sokkal kevésbé kényes irányú képességgel bír, annak alkalmazhatóságát eltagadni leg-alább is helytelen dolog.

V. Vassar College.

„Ha tényleg be akarnók azt az állítást bizonyítani — mondja Gottschall Rudolf — hogy a nőnek a természet kevesebb szellemi tehetséget adott mint a férfinak, akkor alkalmat kellene a nőknek nyújtanunk, hogy szellemi képességeit úgy kifejtse, mint a férfi kifejtheti. Időt is kellene arra nekik engednünk, évszázadokat, mint a férfiaknak engedtetett. És íme ez irányban még alig vagyunk túl az első lépéseken. Alig van oly intézetünk s oly intézményünk, melyek a férfiakéival egyenlő fokon állva, igazságos versenyre tért nyújtanának.”

A Vassar College Északamérikában ilyen intézet. A szövetség egy igénytelen polgára hozta létre, ki hosszas de sikeres üzletéletében tetemes vagyont szerezvén magának, fél millió dollárt oly intézet alapítására fordított, mely szellemileg ugyan-azt nyújtsa nőknek, a mit az akadémiák a férfiaknak nyújtanak, t. i. alapos, őszhangzó, felvilágosult ismereteket.

Poughkeepsie város mellett a Hudson partján, paradicsomi környezetben, 1865-ben felépült a pompás épület: Vassar női felsőbb tanintézete. Terjedelmes park közepében fekszik, 500 láb

hosszú és 3 emeletes; 500 tanulóra és körülbelül 40 tanárra van benne hely. Alig lépett életbe, alig volt benne 40 tanár; azonnal akadt 500 tanuló leány is. Amerikában nem igen tartják a szülők elégnak, hogy a leány a confirmatioig iskolába járjon, aztán még egy kis zenét, pár újkori nyelvet tanuljon, s aztán véget vessen a tanulásnak, oly korban, midőn a szellem még csak kezd a tanulásra fogékony lenni. Ott lehetőleg tökéletes nevelést igyekeznek adni nemcsak a férfinak, hanem a leánynak is, — oly hozományul, mely a szerencse változóságának ne legyen alávetve, és a leány 20 éves koráig csak a szünidők alatt van a szülei háznál.

A Vassar College csak oly leányokat vesz föl, kik legalább 15 évet betöltöttek, és egy évnél rövidebb időre senkit sem fogad el. A tanfolyam sept. 15. kezdődik és jun. végén végződik. Az összes tantárgyak kétfelé oszlanak: classica phylosophiára és természettudományokra, melyekhez az újkori nyelvek is sorozvák. E két tanpálya közül tetszés szerint választ a belépő tanuló. A belépést vizsga előzi meg latin classicusok és grammaticából, algebrából, rhetoricából, világtörténelemből, és a külön cursusokra vonatkozó még pár tantárgyból.

A gyengébbek számára előkészítő osztály van, melybe azonban csak oly leányok vétetnek föl, kik az arithmetican, geographián, angol nyelven és hazai történelmen már túl vannak. Az előkészítő osztályt addig járja a tanulóleány, a meddig épen szükséges. A cursusok mindenike 4 évig tart, és szigorlattal, az akadémia tanuló fiuk szigorlatához egészen hasonlóval végződik. A tanmenet az első 3 évben korlátolt, csak a 4-ikben választhatja a tanulóleány tetszés szerint tanulmányait.

A Vassar Collegeben a tudományok beosztásánál tekintetbe vették, hogy a classical és a reális irányok közt a vita még nincs eldöntve; s igyekeztek alkalmat nyújtani a két irány egyesítésére, vagy azok bármelyikének külön követésére. Egyaránt iparkodtak a szellemi magasb, és a gyakorlati közvetlenebb igényeknek eleget tenni.

A mai nőnevelésnek az a legnagyobb hiánya, hogy a leányok sokat tanulnak, de mindent felületesen. A Vassar College esküdt ellensége a felületességnek. Az ottani előkészítő iskola megveti a tudás valódi alapját, a tanfolyamok pedig lassan és biztosan

építnek tovább, úgy hogy az épület szilárdan áll a tudomány ostromában és az élet viharai közt. — A kik a szabályszerű tanfolyamot elvégezték, azok baccalaureusi, — a kik pedig azonfelül még egy tanfolyamot végeznek és a szigorlatot kiállják, azok doctori diplomát kapnak.

A tanárikar nagy része nőkből áll; nő az igazgató (lady principal) ki egyszersmind a bölcsészetet tanítja, nő a csillagászat, a physiologia és egészségtan, a tornászat, a latin nyelv és physica, a zene és ének, az angol, a német, a francia nyelv és irodalom, a művészet, a görög nyelv, a mathesis tanára, és a könyvtárnok. Összesen van 26 tanárnő és 8 tanár.

Az intézet érdekes könyvtárral, képtárral, vegyészeti teremmel, csillagdával, gyűjteményekkel és taneszközökkel el van látva.

A szellemi erő fejlesztése mellett nagy gond van a testire is. A „Kallisthenium” tornatermében tanulnak a leányok bájos testtartást, s ugyanott — borzadjatok! — egy lovassági tiszt — node valljuk meg, hogy nyugalmazott idős ember — tartja a lovaglási gyakorlatokat. Mind a tornászat, mind a lovaglás kötelezett tantárgy. Egy árnyas tavon nyáron csolnakászati, télen korcsolyagyakorlatokat tartanak.

A fegyelem szigorú, de nem zárdai. Az intézet jelleme valóságos, de nem felekezeti. A leányok különféle önképző egyleteket alakítottak magok közt.

Esténként mind összegyűlnek, s az igazgatónő elnöklete alatt kizárólag női ügyekkel foglalkoznak. Ilyenkor férfi nem lehet jelen. Egyébkor férfiak is látogatást tehetnek az intézetben, az igazgató beleegyezésével, de a látogatások csupán egy közös teremben és egy tanítónő jelenlétében történhetnek. Az intézeten kívül is tanítónő kíséri a leányokat.

A leányok rendszeren komoly feltételekkel lépnek a collegiumba, s a ki azt magával nem hozott volna, megszerzi magának a jó példa folytán. De rést talál magának az ifjúkor pajzánsága itt is, mint bármely főiskolában. 1868 télen a gázcsöveket igazították s egy ideig gyertyát kellett égetni. Takarékoságból meghagyatott, hogy korábban kell elaludni mint rendszeren. Az igazgató ezt e szavakkal adta mindenkinek tudtára! „at nine o'clock put on your candles”; mi azt is teszi, hogy: a gyertyát

9 órákor el kell oltani, de azt is hogy: a gyertyát 9 órákor ki kell tenni. S íme 9 órákor nagy illuminatiót lát az igazgató. A leányok összebeszéltek, s mindenki kitette égő gyertyáját a folyosóra; szobaajtaja elébe. Olykor a leányok demonstratiokat rendeznek; valahol megbukott egy köztársaság: a republican érzelmű leányok gyászt öltenek; valahol győzött a democratia: a demcerata leányok az Egyesült Államok színeit viselik öltözökön. Valóságos forradalmárok.

A tandíj 400 dollár évenként; az amerikai viszonyokhoz képest csekélység. Ez összegért tanuláson kívül kapnak tágas lakást, 4-6 leány együtt, és igen jó étkezést.

1869-ben 35 nő kapott diplomát, s a tanár kar, és az igen nagy számmal jelen volt közönség meggyőződhetett felőle, hogy azt nagyon megérdemelték. Alig képzelhetni ünnepélyes pillanatot, mint mikor ez a 35 nő, mind fehérben mint a menyasszony, sorban az igazgató elé járult, hogyannak kezéből átvegye diplomáját, becsületes törekvése jutalmát, s biztos útlevelét az élet utain.

Ily eredménye van a poughkeepsiei női egyetemnek, melyet Vassar azzal a kimondott czéllal alapított, hogy „művelt nőket, jó feleségeket és jó anyákat képezzen.”

Ne mosolyogj férfitársam, midőn e sorokat átfutottad: nem jó szándék ez, hanem tiszteletre méltó eredmény; — és ne unatkozzál nő olvasóm ez idegen szavak és eszmék fölött: a Vassar Collegén kívül nincs egyetlenegy intézet széles e világon, mely hasonló dolgok miatt unatkoznod alkalmat nyújtana.

VI. Statistical adatok nők alkalmaztatásáról különféle állomásokon.

Örömmel kezdjük azon e fejezetet, hogy magyar hazánk a nők munkaképesítése tekintetében politikai viszonyaink javulta óta szép haladást tett és folyvást tesz. Hét nő nyert kormá-

nyunktól a távírászatban, és ötvenkét nő a postászatban képesítést kik szakképességök gyakorlatára teljesen feljogosítvák, és azt nagy részben gyakorolják is. Legjobban állunk pedig — noha aránylag még igen rosszul állunk — a tanügy terén; a tanítónők mindinkább szaporodnak hazánkban, és Pest város azon legközelebbi határozatát, hogy (elemi) iskoláiban nőtanárokat (is) alkalmaz, a legnagyobb elismeréssel kell üdvözölni a haladás minden igaz hívének. Gyakorlatban a női munka nálunk kevesebb korlátok közi mozog, mint a keletibb., sőt némely nyugoti tartományokban is, mit nem lehet csudálni oly országban, melynek törvényei már a középkorban bizonyos politikai jogokkal ruházták fel a nőket, s hol az emberek elég felvilágosodottak arra, hogy a nőkérdést illetőleg törvényeket hozni vagy sürgetni fölöslegesnek tartásák, e kérdés eldöntését esetenként a gyakorlatra és körülményekre bízzák, és természetesnek találják, ha a munkaképes nő munkálkodik, gazdaságot, üzletet folytat, intézetet tart. stb. Tulajdonképen statistikánk azonban erre nézve még nincs, s midőn a női munka szabadság gyakorlati állását előtüntetni akarjuk, külföldi adatokhoz kell folyamodnunk.

Itt ismét a zürichi egyetem szolgált nekünk pár igen szép adatot. „1869-ben — írja egy tanár — részt vettem egy négy napra számított növénytani kirándulásban. A társaság 3 tanárból, segédeikből és 50 tanulóból állott. Mikor indulóban volnánk, csodálkozva látok két ifjú nőt, hegymászó bottal, fűvész szelenczével és úti táskával ellátva hozzánk csatlakozni. — Heer tanár aztán tudatta velem, hogy e nők növénytani előadásainak legszorgalmasb hallgatói közé tartoznak, és rendszeren jelen vannak a vasárnapi kisebb kirándulásokon. Jelenlétök soha a legkisebb feszít vagy zavart nem okozta, sőt tárgyszeretetök, szerény és tapintatos magok viselete kedvező hatással van a tanulókra. A kirándulás hegyen Tölgyön, havasokon, havasi utakon keresztül megtörtént, s a két nő ez egész idő alatt teljesen egyenarányúnak bizonyult be, úgy tudományos törekvés és szellemi elevenség, mint a testi fáradalmak elviselésében. A hegyek tetején rendszeren az elsők közé tartoztak a megérkeztek közt. Legkisebb baj sem zavarta miattok e sikerdús kirándulást, a tanuló férfiak pedig nem érezték magokat feszélyezve, és még

sem lépték át az illem korlátait. Az egész út diadala volt a női munkaképességnek, és kitartásnak.”

További adataink következők:

A gothenburgi (svéd) főtemplomnál egy nő mint orgonista van alkalmazva.

A berlini „Bazar” több nőnek igen szép kerestet nyújt, mintarajzok és formák készítésénél; egy másik ottani divatlap pedig 1200 frot fizet egy nőnek rajzolásért.

A stockholmi kir. zeneakadémián Neruda Normann Vilma tanítja a hegedűt.

Londonban 8 színház áll nők közvetlen vezetése alatt.

Londonban nem rég halt meg Taylor Janet asszony, kinek logarithmicus táblái híresek voltak, s ki ifjú férfiakat magasb mathesisre tanított.

Mikor Bécsben az első távírászati tanfolyamot nők részére megnyitották, 21 nő irattá be magát, s a folyam bevégezte után mind a 21 alkalmazást kapott. A helyi távírda igazgatósága a legnagyobb dicsérettel említi e nő hivatalnokok pontosságát és kitartását.

Colonna herczegnő Marcello álnév alatt kitűnő szobrász munkát készít. 1870-ben három műve volt a müncheni kiállításon, s egyet a Kensington múzeum vett meg.

Oroszországban sok nő van hivatalban; nevezetesen a charkowi kerületi törvényszék irodájában; Stawropolban egy nő mint a városi könyvtár segéd könyvtárnoka, egy pedig mint a fogyasztási egylet könyvvezetője működik; Kazánban a békebi-róság előtt egy nő mint ügyvéd lépett föl.

A ezt. pétervári tudom. akadémián, valami egy éve, Wol-kow Anna k. a. egy önálló vegytani művét terjesztette elő.

Bernben az 1869/70-iki távírászati folyamat 45 férfi s 26 nő folytatta, és a képesítésnél 3 férfi és 4 nő kapott kitűnő, 12 férfi és 12 nő jó osztályt. A visszavettek közt 1 nő és 7 férfi volt.

Bécsben három leány nyilvánosan tanulja a gymnasialis tudományokat, és évenként határozottan kedvező sikerrel szokták a vizsgát letenni.

A prágai egyetemen Rubinstein k. a. a bölcsészetet tanulja, és e tanból tudorságra törekszik.

Brünnben Boner Eugenie k. a. a gymnasialis tudományokat hallgatta, s a vizsgánál kitűnő osztályzatot nyert.

Angliában lady Amberley és Jauzettné asszony igen látogatott vándor felolvasásokat tartanak.

Manchesterben a „The Stowe” lapot Miss Lydia Baker szerkeszti. A lapot egészen nők szedik és nyomják.

A Bostonban és Chicagóban megjelenő Womans Journalt nők szerkesztik.

Baker Sámuel a Níl forrásai felfedezőjét neje, (magyar születésű hölgy), mindenütt követte fáradalmas útjában, s hogy a tudomány eredményben nagy része volt, kitűnik sir Murchison, az angol földtani társulat elnökének köv. nyilatkozatából: „mélyen sajnálom, hogy a társaság szabályai nem gondoskodtak róla, hogy a nagy érdemeket szerzett nő ugyanazon kitüntetésekben részesülhessen, melyekkel a tudomány a legkitűnőbb férfiakat ruházza fel.”

A gyorsírára nézve köv. adatokat találók: Műhiba eh Luiza rendszeren gyorsírja regényeit. Charkowban (Oroszország) Smirkoff k. a. törvényszéki tárgyalásokon mint gyorsíró működött. Coulon de Thevenez k. a. e század elején mint igen avatott gyorsíró tündökölt Franciaországban. Hamburgban egy gyorsíró egyesület van, melynek minden tagja nő. Schardinsné asz. német gyorsírási tankönyvet írt. Görlitzben Veilchen című gyorsírókör van. Illinoisban a törvényszéki és törvényhozási tárgyalásokon nők is gyorsírnak. Bostonban 1869-ben két gyorsíró nő működött. A berlini Clementféle reálintézetből számos gyorsíró nő került már ki, kik mint gyorsírók alkalmazást nyertek.

New Yorkban Miss Caroline Hutchings főiskolai zene és ének tanárrá neveztetett ki, az evanstoni nő collegiumban pedig Miss Alice Cordiey a mathesis tanárává. Mrs. Coles postahivatalt a Pacific vasúton. Wyomingban 11 nő van az esküdtek közt. St. Louisban Miss Lemmi Barkalov ügyvédi diplomát nyert. Egy színes nő a new-yorki egyetemen orvos, egy másik pedig Washingtonban jogtanhallgatónak íratta be magát. Buffalóban a nő tanárok jobb fizetést kapnak mint a férfiak. New Yorkban egy bank üzletet kizárólag nők kezelnek, igen jó sikerrel. Egyik legnevesb new-yorki napi lap tulajdonosa és főszerkesztője nő. Bostonban és Brentwoodban két mezőgazdasági in-

tézet van, mely egészen nők vezetése alatt áll. Elmira N. S-ben egy nő igen jövedelmes banküzletet folytat. Bradwell Myra asszony Chicagóban jogi folyóiratot szerkeszt. Burlingtonban Mrs. Darwin az egyetemen a logica, rhetorica és angol nyelv tanárául alkalmaztatott.

Paxton hajóskapitány neje, férjét egy hosszabb tengeri útra követvén, megtanulta a hajózást, és férje fele úton meghalván, a hajót, egy matrózzendülés daczára is szerencsésen haza terelte. — Swiszhelm Jane Wisconsinban hírlapot alapított a nőkjoga és a rabszolgák felszabadítása érdekében. — Miss Peabody egész életét- az iskolaügynek szentelte, nővére pedig, a híres Mann Horace (amerikai iskolareformator) neje, férjének halála után sikeresen terjesztette annak elveit. — Az Egyesült államok iskoláiban a tanárok $\frac{3}{4}$ része nő.

Nők magasb fokú képzésére szolgáló intézetet majd minden e célra alakult egylet tart. Azonkívül egy hirtelen áttekintés következő hason czélú intézetekről ad tudomást. Állami tanítónőképezde Budán s Kolosvárott, Nőképző intézet Pesten, Rajziskola Casselben, áll. tanítónő kép. Bécsben, ipariskola leányok számára Briegben, női kereskedelmi és ipariskola Bécsben (1868-ban alakult, s kitűnő eredményeket mutat), tartományi tanárnő és iparosnő képző iskola Bécsben, Thilo k. a. nő lyceuma Boroszlóban, női orvosegyetem New Yorkban, a Francesco Fra di Bruno alapította magasb fokú nő iskola Turinban, nő collegium Evanstonban. (Illinois), női kertészeti iskola Bostonban, magasb fokú leány iskola Zwickanban, Offenbachban és Eisenachban, magasb rangú nők iskolája Lübeckben, női rajzakademia Berlinben, néptanítónő képző, állam s elemi leányiskola Stockholm-ban, — s végre női reáliskola Lipcsében, stb. stb.

A női műveltség és munkaképesség előmozdítására alakult egyletek közül a következőket ismerem: Pesten a Nőképző egylet és a Magyar gazdaasszonyok egylete, Berlinben a Lette egylet, — a családi és népnevelési, — a Frobel gyermekkert terjesztő, — a nevelőnő és tanítónő képző- s a munkásnő egylet. Braunschweigan a nőegylet; — Bremábau a nők munkakörét terjesztő, — Boroszlóban a nő-képző egylet; — Casselben a Viktoria bazár; — Carlsrubeban a Badeni Nő-egylet; — Darmstadtban a női keresetképeséget előmozdító és az

Alice; — Hamburgban a női kereset-képesség előmozdító és a Fröbel egylet; — lengyel tanuló leányok segély-egylete Thornban, — nő-képző egylet Rostockban, stb. stb.

Továbbá következő mozgalmakat jegyezhetjük fel a női szellemi munka terén a legközelebbi időkből:

Itzenplitz porosz keresk. miniszter 1870-ben rendeletileg megengedte, hogy nők a vasutaknál, mint jegyeladók alkalmaztassanak. A szász törvényhozás 1870-ben egyhangúlag elhatározta, hogy a drezdai szülésznőképző-intézetnél az általános physiologia is előadassék. Az indítványozó nyíltan kifejezte azon reményét, hogy e szerény kezdetből egykor orvosnő-képző akadémia fogja magát kinőni. Cambridgeben öt tanár összeállott, hogy nőknek a magasb fokú tudományokból előadásokat tartanak; ugyanott az egyetemen külön bizottság van nők tudományos képességének megvizsgálására. — Az edinburghi egyetemen nőknek is megengedettett legközelebb, hogy az orvosi tudományokat hallgathassák, és mindenre képesíttessenek, a mire eddig csak férfiakat képesítettek. — A bécsi egyetemen is szabadon hallgathatják nők az orvosi tudományokat. Konstantinápolyban nők újsága jelen meg Ferrak (Haladás) cím alatt. — A chicagói nevelésügyi bizottság az ottani főiskolán Leach Camilla kisasszonyt a szókötés és irodalom tanárául igen nagy többséggel választotta. Az „American Philosophical Society” Philadelphiában négy nőt választott tagjául, kik közül lady Somerville és Miss Maria Mitchl (csillagda igazgató) a csillagászatban, Mrs. Agassiz a természetrajzban, Selerne asszony pedig a physiológiában tettek a tudománynak hasznos szolgálatot. — Mrs. Kate Doggert már régibb tagja a chicagói akadémiának és más tudományos társulatoknak. — Wyomingban (Ész. am. egyesült államok) nem rég egy nő választottt békebíróvá, — Big Woodaban hét leány, kik munkaképtelen szüleikkel oda vándoroltak, három év óta saját szellemi és kézi munkájával paradicsommá változtatott egy 160 holdnyi vad vidéket. — Dr. Buzorien persa orvos neje és két leánya indus leánykák szellemi képzésének áldozza életét. — A bécsi női keresetképesítő egylet 1870-ben elhatározta, hogy alreáliskolát alakít leányok számára. Danzig város tanácsa a gyermekek alsóbb iskoláiban tanárnőket is alkalmaz. — A

genfi nemzetközi nőegylet, melynek 15 fiók-egylete van, érelyesen munkálkodik nőiskolák létrehozásán. — A madridi egyetemen külön nyilvános felolvasásokat tartanak nőknek. Lisszabonban Wood k. a. nőhírlapot szerkeszt „Haladás” cím alatt. — A svéd kormány egy 1864-iki rendelete feljogosítja a nőt, hogy üzletet tarthassanak, orgonisták, távírárszok és postászok, zene és rajztanítók, egy évvel később pedig, hogy gyakorló-orvosok lehessenek. — Kölnben realiskolát, Kovolin- genben pedig ipariskolát akarnak állítani nők számára.

Az itt elsorolt adatok legtávolabbról sem merítik ki a tárgyat. Ismeretek táraiból, szakkönyvekből, folyóiratokból kötet számra menő adatokat lehetne összegyűjteni ide vonatkozólag. Ha csekély forrásaim nyomán az anyagot ki nem meríthettem, megnyugvásom az, hogy bizonyára eleget nyújtottam azoknak, kik a nő szellemi munkaképességét és alkalmazhatóságát, akár elvből, akár közöny miatt, akár tapasztalatlanságból tagadnák.

De az elsorolt adatok azt is bebizonyítják s ha még százszor annyi volna is, azt bizonyítnák, hogy a női munkaképesítés ügyében még rettenetesen hátra vagyunk; mert egy egész nem művelődési ügyére még kezdetnek is alig nevezhető az, a minek adatait egy ily igénytelen és szűk keretű munkában csak hozzávetőleg is el lehet sorolni.

VII. A nőkérdés irodalmunkban.

A magyar irodalomnak társadalmunk e tükrének, általa nösságban senki sem vetheti szemére, hogy nem szabadelvű. A politika, társadalom, tudomány, emberiség új eszméi, a gyakorlat új jelenségei mindig találnak itt hálás tért a küzdelemre, s a mi valóban jó, az számíthat a magyar irodalom támogatására. Ha annál fogva irodalmunkban a nőkérdés még nem foglalta el azt a helyet, mely megilleti, ezt ne tulajdonítsuk se hanyagságnak, se roszakaratnak. Más okai vannak ennek. Első oka az, hogy örökös államéleti, nemzetiségi és jogi küzdelmeink közt nem értünk rá; a nőkérdésre nem jutott sem időnk, sem

erőnk, mindet igénybe vette az ember és a honfikérdés. Másik oka az, hogy az egyes felmerült esetek zaj és keserűség nélkül, a korszellem igényeinek megfelelőleg elintéztettek, mielőtt vita tárgyává lettek volna Bizonyosság erre a nők postáknál, távirdáknál, vasutaknál alkalmaztatása, és bizonyosság általában a nemzet és irodalma felvilágosultságára az a rokonszenv, melylyel a magasb nőképzésre irányult törekvéseket, a magyar gazdaszonyok egylete s a nőképző-egylet törekedéseit fogadta és kíséri.

Mindamellett is hangzottak már irodalmunkban e tekintetben igen figyelemre méltó hangok, s ha volt a ki speciális esetekben a női munka jogosultságát tagadta, de volt és van sokkal több, majd mindenki, a ki általánosságban elismerte azt.

Ez természetes is. Mi a kiket jó (vagy inkább bal) végzetünk az úttörés fáradságaitól fölmentett, a kik nem szégyenlünk tanulni, a kiknek a rendelkezésünkre álló erőkből egy atomnyi sincs elvesztegetni valónk, — mi természet szerint fogékonyak vagyunk egy Fenelon iránt, ki akár a középkorban a leányok reális neveltetését sürgette, egy Humboldt Sándor iránt, ki a nőknek határozottan több képességet tulajdonít a tudomány egy speciális ágában, (a csillagászatban) mint a férfiaknak, és egy Stuart Mill iránt, ki csak a mi régi törvényeink kiterjesztését kívánja, mikor a nők egyenjogósítása mellett küzd. Öröklött bölcsességünk ez nekünk. Már régi törvényeink szerint a magyar asszonynak (sehol másutt Európában) joga volt, hogy ingatlan jószágokat földesúri joggal bírjon; kötelessége volt, ha a haza határait ellenség fenyegette, katonát állítani, mint bármely férfinak; és ha főnemes volt, az országgyűlésre ép úgy hívták meg, mint a főnemes férfit, és ott ép úgy képviselője által jelent meg, mint számtalan főnemes férfi. — Azt is magyar ember mondta, hogy nálunk még az apagyilkosnak is meg kellene kegyelmezni, mert mindenkire szükségünk van; s a kik ezt hallották és megértették, bizonyára nem fogják úgy magyarázni, hogy: „a hazának csupán a férfi eszére és kezére van szüksége; a nő legyen rosszabb az apagyilkosnál, a nő legyen rabszolga.”

Ha akadt olykor hang, mely irodalmunkban e tekintetben

az öszhangot zavarta, az elhangzott, s én bizonyára nem fogom azt visszaidézni, hanem megismertetek a szíves olvasóval egy kettőt azon hangok közül, a melyek szabad emelkedésű keblében viszhangot költöttek.

Itt áll előttünk először is Takács Éva, ki a „Tudományos gyűjtemény” tekintetes folyóirat 1825-diki folyamában a nők szellemi munkajogosultsága mellett írt. Műve levélalakú, s „egy barátnéjához” van intézve.

„Sírni kellene azon, — mondja Takács Éva a levél elején — hogy fiaink vagy atyáink közül találkozik ebben a felvilágosodott században olyan gyarló, a ki azt akarja elhitetni velünk, hogy a nemek különbségénél fogva a mi egyiknek kincs, az a másoknak véték volna.”

Azonban a sírás nem természete Takács Évának; ő tenni szokott, nem kétségbeesni. S hogy tisztában van azzal: mit kell tenni, bizonyítják következő sorai:

„Nemünk közül a szerencse gyermekei elég érdemnek tartják azt, hogy ők fényes titulusokkal vagy gazdagsággal bírnak. Azt hiszik: semmi kötelességök azon társasághoz, a melynek tagjai, sőt azt kívánják, hogy szerencséjének tartsa a világ, hogy ők benne lakkak, és azt az időt, melyet önnön szívök és elméjük formálására, és embertársaik könnyebbítésére volna kötelességük fordítani, elég gyávák a magok testi külsejével való foglalatosságban elvesztegetni, vagy olyan kézi munkákban tölteni, a melyek nem egy szerencse gyermekéhez, hanem az ispotályban sinlődő nyomorékokhoz illő foglalatosságok, p. o. a selyem-tépés, paszamánt pedregetés, vagy más éhez hasonló munkák, és ezek mellől elég ártatlan az ügyetlen Pedant, a maga picziny körét betöltő, de őtet nem bámuló felebarátját kigúnyolni.”

Richter azt mondja, hogy a női munkajogosultság ott végződik, a hol az erély kezdetét veszi. Ha az igaz, akkor Takács Éva munkajogosultságának nincs határa, mert az önérzet legmagasabb fokú erélye nyilatkozik a következőkben:

„Az olyan asszonyoknak gyermek nevelése, a kiknek gondolkodások csak a házikörben határoztatik, nem lehet kívánni, hogy tovább menjen a testi nevelésnél. Rendszerint csak annyira is szoktak menni ebben, hogy gyermekeiket jól megbízalják, mert felölök való gondoskodások nem igen menne feljebb annál, hogy ételek és tiszta ruhájok legyen mikor szükséges, és a kocsi el ne tapodja, vagy kútba ne essenek. Épen az ilyen anyák által nevelt gyermekekből válnak azok, a kik az emberi méltóságot soha sem tudják illendő tekintetben tartani, a kik szeretnék meghatározni, hogy felebarátjaik gondolkodása tovább ne menjen, mint az övéké. Arra való tehetség nem lévén bennök, hogy másokat meghaladjanak, úgy akarnak elsőbbek lenni, hogy a mások munkálódásának határt szabnak. A ház belső dolgainak elrendelése. az igaz, elég gondot ád az olyan asszonymak, a kinek gondolkodása csak a házi körben határoztatik, mert annak legalább is nyolcz annyi munkába kerül, mint a ki szabadon gondolkodik, és épen az ilyen kicsiny körben gondolkodó asszonyok tesznek olyan házirendet, mely miatt sok famíliák kipuusztnak.”

A derék levélíró nemcsak nőbajtársainak, de férfi-ellenégeinek is szemébe meré az igazat mondani.

„Hogy az asszonyok eredeti rendeltetése — úgymond — csak az anyává létei, a házi munka, és a gyermekek nevelése volna, és hogy azzal, ha gondolkodik, és gondolatjait kimondja vagy leírja, az asszonyi szép tulajdonságokat, a szemérmetességet, a jó rendbe szedett kellemetes magatartást megsértené, azt csak olyan szánakodásraméltó férfi mondhatja magával való ellenkezés nélkül, a ki nememet csak állatképen tekinti, vagy ki csak olyan asszonyokat ismer, a kiknek olyan gondolataik vannak, melyeknek kijelentése által a szemérmetességet és jó rendbe szedett kellemetes magatartását megsérti, vagy a ki attól fél, hogy ha az asszonyok a házi körön kívül gondolkodni szoknak, majd nem találkoznak közöttök, a kiket a maga indulatinak, vagy fundamentom nélkül való makacs képzelődéseinek rabjává teyen.”

Takács Éva ismeri hazája történetét, s tud példákat felhozni, hogy a magyar nők magas kötelességeket is tudtak „férfiisan” teljesíteni. Elmondja, hogy „Sarlotta, Szt. István édes-

anyja vetette meg nemzetünk pallérozódásának fundamentumát.”

— Továbbá megemlíti, hogy „Bebek György hitvese Patócsy Zsófia 1567-ben vitézül oltalmazta Szádvárát Svendi Lázár ellen.

— Zrínyi Ilona is Munkács várát 1685-től fogva három esztendeig oltalmazta.” De kétségtelen öntudatával bírt annak, hogy honunkban már nem az apostolság, sem a kardforgatás, hanem a gyakorlati tehetségek fejlesztése a feladat. S hogy e tekintetben is a leghelyesebb világnézet színvonalán áll, hogy tudja: minek mikép kellene lenni, kitűnik következő panaszos soraiból:

Az egész hazában csak egy olyan leány-oskolával se dicsekedhetünk,, a hol leányaink egy becsületes levélírást, vagy egy házi számadó-könyv vitelét, vagy a háznál szükséges számvetést megtanulhassák; annyival inkább egy 18 mérföldnyire terjedő geographiát, vagy 20 esztendeig felmenő históriát csak a házi rendtartásra szükséges philosophiát, csak a babonáskodástól megmentő phisikát, egy házi kert elrendelésére, vagy egy sütő-kemence építésére szükséges Mathesist megtanuljanak; annyival inkább magok, házok népe és felebarátjaik iránt való kötelesegeikről fundamentumos tanítás nemünk számára az egész hazában nincs.”

A női elmének a férfi elmével egyrangúságáról alig adhatam volna fényesb bizonyítékot, mint Takács Éva sorainak közlése által, melyek gyakorlatilag is bizonyítják a női munka jogosultságát, mert a mely nő ezelőtt 35 évvel nálunk így tudott írni, az valóban nem arra való, hogy az emberi szellem műhelyéből kizárassék.

Azonban Takács Éva pro domo beszélt; kell, hogy tárgyunkat illetőleg férfi állításaihoz is folyamodjunk.

Ím előttünk egy igen jeles politikai, kivált pedig nemzetgazdasági író munkája. Halász Imre az „Anyagi érdekek” 1868-diki folyamában a magyar nők keresetképességéről értekezvén, terjedelmes cikke végén ezeket mondja:

„Az iparosok és munkások érdekeivel, az általános népnevelés kérdéseivel mindenki élénken foglalkozik; a nőnem er-

kölcsi emeléséről; a nőnem helyzetének anyagi és szellemi javításáról alig „gondolkodik valaki. — Az újjászületés szükségét belátjuk, de az újjászületés egyik lényeges eszközéről: a nőnemben rejlő erkölcsi és gazdasági tényezőkről megfeledkezünk. E tényezők ápolására nem történik semmi hatályos lépés, pedig a nemzet az eléje szabott polgárosodási munkát soha sem lesz képes végrehajtani, ha abban e nemzet egyik fele, a magyar nők részt nem vesznek.

Ám vizsgálja bárki társadalmi viszonyainkat, különösen a városokban, a középosztály fejlődésének e természetes gyúponcjaiban, s rá fog akadni azon beteg pontra, mely épen a középosztály fejlődését a legnagyobb veszélylyel fenyegeti. Épen azon társadalmi rétegekben, melyek a művelt középosztály főelemei, a kereskedők, különféle hivatalnokok, ügyvédek, tanárok, orvosok, írók, tudósok, művészek, ipari vállalkozók köreiben, azon körökben, melyek szellemi tőkéjük értékesítése után élnek, egyre jobban elharapózik a családi élettől való tartózkodás. Nincs egyetlen egy osztály, melynek úgy természetes propagatiója, mint gazdasági terjeszkedése előtt annyi akadály állana, mint ezen osztályé előtt.

Míg az alsóbb rendűeknél a nő épúgy dolgozik; s a család fentartásához egyéni munkájával majdnem oly mértékben járul mint férje; míg a felsőbb rendűeknél, kik nem egyéni munkájuk hanem kész vagyonuk jövedelmei után élnek, a nő vagyona szintén tetemes részzel szokott járulni a családi vagyonhoz: addig a fentebb érintett osztályokban a nő egyéni munkájának értéke semmi arányban nem áll a férj munkájának értékével. Ezen társadalmi rétegben a nő, hogy a család fentartásához oly mértékben járulhasson, mint a férfi, kell, hogy tetemes vagyonnal rendelkezessék, s a férfi csak azon esetben szánhatja el magát család alapítására, ha vagyonos nővel köthet házasságot. Ha egy férfi, ki életpályájánál fogva szellemi tőkéje kamatoztatására van utalva s vagyoni tőkével nem rendelkezik, oly nővel köti össze sorsát, ki az övéhez hasonló társadalmi műveltséggel bír ugyan, de kinek jelentékenyebb vagyona nincs, akkor neje és gyermekei jövőjét a legnagyobb veszélynek teszi ki a menyinyiben a család vagyoni alapja a férj személyéhez van kötve, s az érintett életpályák, kivált a mostani életigények mellett, ritkán

engedik meg a vagyongyűjtést. A mint a férj meghal, a család összes létalapja megsemmisül.

Az ily művelt, de nem vagyonos családok leánysarjadékai, kik oly családi viszonyok közt nőttek fel, minők atyjok hivatalának megféleltek, s ennél fogva alantibb társadalmi osztályba lesülyedni nem hajlandók, többnyire véglegesen hajadon életre vannak kárhozzatva.

Így vész el a középosztály tetemes része, áldozatul esve a nyomornak, gyakran a bűnnek, és pedig egyedül azért, mivel a ferde társaséleti fogalmak következtében a nő nem neveli étik oly életpályákra, a melyek valóban haszonhajtók, s az anyagi függetlenség megalapítására alkalmasok.

A nők e kizáratása minden igazán jövedelmező független életfoglalkozásból, igazságtalanabb s károsabb a legmerevebb ezérendszernél. A finomabb varrási munkák majdnem az egyedüliek, melyek mai fogalmak szerint a durvább munkákra nem való műveltebb nő társadalmi állásával összerférhetőnek tartanak; ezekben pedig épen e kizárolagosságnál fogva a verseny oly nagy, hogy áruk tetemesen lenyomatik a megélhetési minimumon alól. Oly nő előtt, ki ily foglalkozásra van utalva, csak két út áll nyitva, vagy az erkölcsi elbukás, vagy lassú éhenhalás, melyet gyakran az ifjú élet kora elsorvadása rövidít meg.

Ily tényekkel szemben hiába beszélnek azon érzelgők, kik az életet csak eszményi oldaláról szokták tekinteni; hiába mondogatják, hogy a nő nem kenyérkereseti életpályákra, hanem a családi élet szépítésére van rendeltetve. E felfogás elvesztette jogosultságát azon pillanatban, midőn az ember a paradicsomból kitzeteit, sa munka és a természetteli szakadatlan harcz lett azon alappá, melyen a társadalmi szervezet épülete nyugszik. Az nem lehet, hogy azon productiv gazdasági erők, melyek az emberiség egyik felében rejlenek, mindvégig improductiv foglalkozásokra pazaroltassanak. A nőnem, mint egész, nem maitresse, melynek a férfinem által kell kitartatnia. A nőnem gazdaságilag egyenjogú fél, kinek joga van a productiv foglalkozásokhoz, joga van azon függetlenséghez, melyet csak a productiv foglalkozások nyújthatnak, joga van azon erkölcsi garantiákhoz, melyek e függetlenségben fekszenek. Az idealisták frázisainak el kell némulni az élet komoly realismusa előtt.

A bajnak melyre rámutattunk, orvosoltatni kell, s orvosoltatni csak akkor fog, ha a közép osztály megszűnik leányait a salonok számára nevelni, s az élet számára fogja nevelni őket. Mindaddig, míg ez nem történik, a nők keresetképtelenségéből származó baj lassú méregként fog rágódni középosztályaink életfáján, gátolva ennek oly annyira óhajtandó gyarapodását, propagatív és gazdasági terjeszkedését.

A művelt nyugat országaiban, Európában úgy, mint Arnerikában, rég belátták ezen igazságokat. Ott a legműveltebb férfiak és nők munkálkodnak azon, hogy a középosztálybeli nők előtt mindegyre több kereseti kör nyitassék meg, s már tényleg is megnyílt számukra sok oly pálya, melyből a múlt idők sötét előítéletei kizárták őket. — Nálunk még mindig érczfal emelkedik a vagyontalan műveltebb nő előtt. Midőn a műipar fejlesztéséről van szó, panaszkodunk, hogy kevés a munkás kéz, kevés az értelmes munkaerő, de azért a nőket csak oly munkákra tanítjuk, melyek inkább játékhoz mint productív munkához hasonlítanak.”

1870. év nyarán valamelyik vidéki lap azt a hírt hozta, hogy Temesvárott négy leány egy ottani tanártól a reál tudományokat tanulja. Ez újság Magyarországon, s minthogy újság, nem kerülhette ki azok gúnyját, a kik gondolkozni nem szoktak. Az újdondászok pikantériából élő része felkiáltott: „lesznek tehát reális nőink!” — Ha e szavak a méltó elismerés hangján ejtetnek ki, vagy elhangzottak, vagy egy társadalmi kérdés megoldását egy vonalnyival előmozdították volna. De lehetetlen volt rajtok a gúnyt észre nem venni, s mivel egy igen fontos és nemes törekvést gúnyoltak ki, örömmel fogadta az olvasó közönség rendreutasításukat. — A „Hon” 1870. nov. 6-diki tárczájában „Pius desiderius” (egy népszerű írónk, ki huzamos idő óta nevezetes szolgálatokat tesz a művelődésnek politikai s nemzetgazdasági munkálkodásával, és egy ideig egy nemzetgazdasági lapot szerkesztett) következő cikket tette közzé:

„A gúny jogosultságát elismerjük, de megköveteljük, hogy az helyesen alkalmaztassék. A gúny rossz helyen alkalmazva,

például ott, a hol sajnálat kifejezésének lenne helye, erkölcsi lazultságot, szívtelenséget föltételez, — mint a mily szívtelenség az, ha valaki egy szegény nyomorék koldus nyomorékságát gúnyolja.

Ily nyomorékság a magyar nők társadalmi helyzete, kivált hazánkban. Ha valaki aztán óvszert akar használni, hogy ő reá legalább az általános kór ki ne terjedjen: az ily törekvést bizony nem gúnyol, de elismeréssel kellene fogadnunk, s buzdítanunk másokat is a példa követésére.

De ne beszéljünk parabolákban. A meztelen valóság ez esetben a legdöntőbb argumentum.

A nő már természetől fogva nagy hátrányban van a férfinem előtt, s a férfinem elejétől fogva mindent elkövetett, hogy a nőt társadalmilag is hátrategye. Rabszolga, áru volt, s még most is az sok helyen, s alkalmasint az volt, bármikép szépítsük a dolgot, elődeinknél is, mert honnan magyaráznók meg ezen a mai napig is fenmaradt szólásformát „eladó lány”, „vő (=vevő) leány”, ha a leányt nem adták-vették volna?

A rabszolga helyzetből a nő soha sem bírt egészen kiszabadulni, s még a legszabadelvűbb nemzeteknél is ott lebeg a női nem felett a szolgaság, a függés átka, — a leány férjhez menetekor csak gyámot cserél, önállóvá nem lesz soha, s ezt az állapotot a törvény azzal a hangzatos névvel illeti, hogy „jogkedvezmény.”

Köszönöm én az olyan jogkedvezményt, mely megfoszt szabad akaratom gyakorlatától!

S miért e függés, miért ez önállótlanág?

Oh a társadalom kigondolta ezt jól: elveszi tőlük a lehetőséget, hogy önállók lehessenek. A női gyengeséget adva okul, oly szűk térre szorítja a nő munkakörét, hogy a nő meg nem élhet a nélkül, hogy másra ne szoruljon.

Ki volna oly botor, hogy az úgynevezett „nőemancipatio” ügyéért menne birokra. A nőemancipatio azon alakban, melyet emancipatrixek és kékharisnyások, ügyes ellenségek és ügyetlen jó barátok annak adni szoktak, csak méregnövény lehetne a társadalom kertjében. Mi nem pártoljuk ezt az ügyet, nem akarunk a nőkből sem generalist, sem miniszterelnököt. Az orleansi szüzeket és Madame Staeleket mindig a női nem kivételes kinő-

véseinek tartottuk. Mi csak azt szeretnők, hogy a nőktől ne vonassék el azon munkakör, melynek betöltésére a női erő is elég, s mely nem ellenkezik a nő legmagasztosabb feladatával.

Sajátságos egy logika az, melyet a férfi nem a gyöngébb nemre alkalmazott.

Felállította praemissumként, hogy: „a nő legszebb hivatása a boldogítás,” — s ebből azt következtette, hogy ennélfogva a nőnek nincs joga a boldoguláshoz.

S miután „legszebb a nő a tűzhely körül”: ennélfogva egyebütt mindenütt r ú t, még ha azért van is másutt; hogy az a tűzhely fennállhasson.”

Rút bizony az ilyen tantét, a legrútabb, legnemtelenebb, melyet valaha emberi önzés felállított. Mert ha beismerjük, hogy a nő is ember: akkor be kell ismernünk azt is, hogy a nő is öncél, s nem mások kedvéért és mások mulattatására teremtette az Isten.

Elzárni a nőt oly munkáktól, melyek természetének és tehetségének megfelelnek, épen annyi, mint felállítani azt a tantétet, hogy az a nő, a ki dolgozik, „nem lehet se jó anya, se jó feleség.

Több munkatért a nőknek, s rögtön segítve lesz számtalan baján a társadalomnak, melynek kútforrását most másutt keressük.

Kétséget sem szenved, hogy a nemzetek fő ereje, színe az u. n. középosztályban keresendő. Innen kerülnek ki a nemzet legderékabb fiai, művészek, tudósok, költők, s a munka minden ágának napszamosai. Ez az osztály a nemzet testében a vér. És a társadalmi rend olyan mostoha, hogy épen e legéleterősebb osztályát sújtja legkeményebben s akadályozza gyarapodását.

A felső osztályok vagyont, az alsók munkaerőt nyernek a házasság által. Az aristokratikus családok házasságai rendszerint vagyonegyesítéssel járnak. A paraszt munkatársat nyer nejében, ki átveszi válláról az élet terheinek sokszor nehezebbik felét.

A tanár, az ügyvéd, az orvos stb. fogyasztót nyer nejében, s óvatosan kell eljárnia a házasság körül, nehogy oly jövedelemre nősüljön, mely csak egynek elég, s kettőnek már kevés.

Ezért a középosztálybeli vagy nem, vagy csak későn nősül, — a mi újra számtalan új társadalmi bajnak a kútfeje.

A középosztály kebelében történő házasságok a legjobb esetben is csak negatív előnnyel járnak a férfira, ha t. i. a nő észszerűen költi el azt, a mit a férfi bekeres. De a nőnek tiszteséges keresetre alkalom vajmi ritkán adatik, pedig a közös háztartás úgy hozná magával, hogy a nőnek is legyen jövedelme, mely arányban álljon a férjével.

Ezt a mai társadalom nem akarja megérteni. Még magok a nők sem. Meg akarnak maradni játékszernek, a mi felette kényelmes. Hogy e mellett a férfi kényére bízzák, hogy élélhetőségüknek magukon kívül valaki másban kell előfeltételét keresniök, s önmagok erejétől megélni nem bírának, az a legtöbb nőnek mindegy. Megszokták, hogy a társadalom igazságtalan legyen irántok, s a megszokott igazságtalanság nem lázít többé.

„A nő gyöngé.” Vannak könnyű munkák. „A nőnek vannak korszakai, mikor minden munkára képtelen.” A férfi sem mindig képes a munkára. De különben is abból, hogy valaki néha gátolva van a munkában, nem következik, hogy sohase dolgozzék. „A nő nem bír az intelligentia elég magas fokával.” Ez meg határozottan nem igaz. A kaukáz fajbeli nő intelligensebb az aethiop férfinál, a ki pedig még elnök is lehet az Egyesült államokban. Aztán szeretném én tudni, nem nehezebb-e egy országnak, mint egy népiskolának az igazgatása? Ha igen, mért nem alkotnak ugyanazon női nemből néptanítókat, a mely női nemből királynőket alkottak?

Amerikában már történnek lépések a nők iránt eddig követett igazságtalanság megszüntetésére. A nő ott többé nem egyedül a gyári munkára van kárhozthatva. Nyernek bizonyos önálló kört, mint más emberek. Az amerikai népiskolákban a tanítók számának nem kevesebb mint 73 százaléka nő; és csak 27 százaléka férfi.

Soha se hallottam, hogy ezek a nőtanítók rossz anyák és rossz feleségek lettek volna.

Örömmel értesültem a magyar kormány azon intézkedéséről, hogy ezentúl nálunk is alkalmaztatni fog a női munkaerő postáknál és távírdáknál. Eddig ugyan egy ily kinevezést se olvastam, de az elv ki van mondva, s a gyakorlat már úgylis rég

anticipálta az elvet. Lassanként hát megélhet nálunk becsületes munkája után a nő is; mert abból a 30 frtra menő maximumból, melyet eddig tüvel, ollóval összeszerezhetett, csak permanens haldoklás az élet.”

Ha viszhangozott a gúny olyanoknál a kik nem gondolkoznak — viszhangot keltett annak visszautasíttatása olyannál, a ki gondolkozni tud. Báró Egloffstein Amália asszony, egy kitűnő magyar család tagja, a Magyar gazdasszonyok egyesületében választmányi tag, a nőiség ügyének felvilágosult és hő pártolója; mindjárt ama cikk megjelente után ugyancsak következőket írta:

„A jámbor óhajtó (Pius Desiderius) cikkét ajánlom minden nőtársam, és minden férfitársam figyelmébe. Oly hűrokat penget az „mindenek hallatára”, a melyek régóta rezgenek „titokban”; — nem volnánk művelt nemzet, ha régóta nem rezgenének, nem volnánk magyarok, ha hangjok nem fájna.

A felfogást helyeslem. Nem fellázadni akarunk „zsarnokaink” ellen, hanem csak eszközt és alkalmat nyújtani nekik, hogy oly hibákat, melyeket úgy is beláttak már, jóvátegyenek.

A dolog megérett. Mindennap többen látják be, hogy a nőt nőnek való foglalkozástól, csupán azért „mert nő”, eltiltani helytelenség. Kormányunkban két minisztérium már tényleg nevezett ki nőket országos hivatalra. Képviselőházunk több ízben bizonyította, hogy társadalmi kérdésekben szabadelvű. Jogi embe-reink körében nem igen tapasztaltam elvi ellenzést.

Hanem egy nagy hibája van nálunk a női munka-jogosultság kérdésének, az, hogy: új.

Minden új eszmének, legyen az bármily üdvös, sok ellensége találkozik, főleg azok táborában, kik gondolkozni nem szeretve, az újban a jót nem is keresik, s azon egyszerű oknál fogva, mert új és szokatlan, a ki nem vihető ábrándok sorába helyezik, s a mellette küzdőt szánakozó mosolylyal végig hallgatva, modern don quichottenak mondják, ki szélmalmoknak izen hadat.

Az „új” ellenségei részéről, a női munkajogosultság eszméje nemcsak közöny- és részvétlenséggel találkozik, de megrovással, ellenszenvvel és félreértéssel is. Ők nem gondolnak azzal (vagy nem akarják meggondolni), hogy ha a kérdést helyesen megítéljük és a gyakorlati térre áthelyezzük, nemcsak a családok anyagi létük javulását eszközöltük általa, de benne azon eszközt is felhasználtuk, mely egyedül képes a súlyedésnek indult közerkölcsiséget újból helyreállítani.

Van a nők emancipációjára eszméjének egy neme, melyet a mai korban még nem lehet helyeselni, s nem lehet zászlóját megragadva mellette küzdeni, mert vitatása idő előtti és ki nem vihető. Erről ne is beszéljünk még most.

Azon emancipáció, melyet én óhajtok, azon tér, melyen a nők, munkásságuk, ügyességök és ösmereteik által saját fentartásukat, minden tekintetben feddhetlen eszközök által megszerezni képesek.

Nyújtson a társadalom erre segédkezet, ne igyekezzék; másik nem erélyünket, igyekezetünket, elénk gördített akadályok által megtompítani. Ne tételezzék fel már előre azon nőről, ki magát egyébre, mint a tű és főzőkanál kezelésére is képesnek érzi, hogy mert más új, talán még szokatlan módon foglalkozik, megszűnik jó háziasszony és anya lenni. Az nem zárja ezt ki, és valamely nő, mely egész nap házán kívül, mint orvos, ügyvéd, mérnök, postakezelő stb. működött, este midőn haza tér, gyermekeit azon intézet vagy kisdud-óvóból, melybe elfoglalt idejére küldé (nem azért küldi, hogy maga másutt lehessen, mert hisz különben is most is mindenki oda küldi,) haza kísérve maga körül gyűjti, néhány órát az ő fáradsága által is javított házi körben tölt, — szerintem többet tett, mint azon nő, ki családja nyomorát látva, honn fárad, megtakarítja ugyan azon keveset mit férje szerzett, de ami nem kielégítő számos tagból álló családja fentartására; tűjével ugyan az öltözék hiányait helyrehozhatja, de sokkal nagyobb hiányokat helyre pótolni, nagyobb bajokat elhárítani, önálló munka hiányában nem képes. A nő adja meg a gyermekeknek a szellemet, de szellemileg ugyan mit tehet azon gyermekével, melynek a mindennapi tápot is alig képes nyújtani, lesz-e elegendő lelki ereje? nem természetes-e, ha a mindenféle apró kellemetlenségekkel és nélkülözésekkel küzdő erre kép

telen, holott ha férje keresményeihez saját keresményét is mellékelheti, nagyon sokat elő tud teremteni.

A komolyan elhatározott és tenni akaró nő és anya időt fog arra is találni, hogy mielőtt hivatala miatt távozik, elébb házát elrendezze, és ha a pihenés órái megérkeznek, egy ily háztartásban csak nagyobb kényelem és jólétben fog a nő szerzése is észrevehetővé válni, de semmi hiány sem fog mutatkozni; a természet, a gondviselés, a szeretetnek és áldozatkészségnek oly gazdag tárházát ülteté a női kebelbe, mely őt a szeretett férj és gyermeke érdekében mindenre képesíti.

Mily boldogító érzése lehet az anyának, ha tegnap talán még mezítláb vagy rongyos cipőben járt gyermekét ma szorgalma ujjal látta el! mily lelket emelő azon tudat, hogy szeretett gyermeke lelki művelődését szorgalmának köszöni, és mily boldogító fáradtság, mely a honleányt arra képessé teszi, hogy midőn idő és viszonyok igényli, a haza szükségeihez ő is — habár fillérekkel — járulhat.

A mai időkben, midőn a gépek a kézimunkát annyira háttérbe szorították, szükséges oly tér, melyen a nők működhessenek, mert különben kényteleníttetnek vagy a megélhetésért — egy talán minden rokonszenv nélküli egyén neijévé lenni, vagy a természet kegyétől bírt szép külsőjüket azon tőkének tekinteni, mely jövőjüket biztosítja.

Tér kell a nőknek! a tisztességes munka tere.

A társadalom ne rója meg és ne nevesse ki azokat, kik foglalkozni tudnak s akarnak, ne tegyék a kísérletek sikerét mindennemű akadály által lehetetlenné; tekintsék inkább e téren a nőt járnai tanuló kisednek, ki magára hagyva elbukik, de kis segítséggel bizton halad, kit mindenki szívesen támogat, mert hiszen járnia kell. — A nőnek most már elkerülhetlen a társadalomban a működési tér.

Adják meg azt nekünk uraim, világ urai! és nyújtsanak segédkezet, ha a nehéz feladat terhe alatt talán eleinte nem látzanánk elég erőseknek.”

VIII. Még egy idézet

Mielőtt igénytelen röpiratomat, — melynek meggyőződés adott létet; a közszükség anyagot; és a világirodalom adatokat, — bevégezném, itt közlöm még egy igen komoly nemzetgazdasági lap: az Österr. Oekonemist egy cikkének lényegét, mint a mely cikk az én véleményem szerint pár szóban a női munka történetéről, s közgazdasági jelentőségéről valódi irodalmi kincset nyújt.

„Nincs könyebb, — mond az Öst. Oek. 1869. május 22-én — mint egy tudományosan meg ki nem fejlett, és gyakorlatilag a próbán keresztül nem ment kérdést nevetségessé tenni. De nem volna semmi sem veszedelmesb, mint valamely kérdést az által megoldottnak tekinteni, ha néhány gyarló ember azt nevetségessé tenni törekedett.

Ne gúnyolódjunk, ne helyezzünk arra nagy fontosságot; ha néhány exaltált nő az ábrándok világába tévedt. A nő emancipatio kérdése megvan, azt többé nem lehet eltagadni, sem erkölcsi, sem czélszerűségi szempontból. És az nem is új kérdés. Szorosan egybefügg a polgári háztartás, és ennélfogva az egész nemzetgazdasági fejlődés történetével.

Nem szükség e történet elbeszélésénél a rómaiakig és görögökig felmennünk. Elég azok viszonyaiból annyit említünk, hogy nálók a nőnek háziasszonyi és családi hivatása teljesen fölemésztette és a nemzetgazdaságra nézve érzéktelenné tette a nő erejét. — Ez állapot átment e középkorra is. A házi munka együtt járt az üzletek fejletlenségével, a nő gazdasági szükségesség, munkája pedig végtelenül fontos volt a közjóllétre. Ez időben Ottó császár leányai festéskedtek, Krimhild pedig maga szabta hús varrónő keze alá Günther király és kísérete menyegző ruháit. A házasság szükség volt, mert a nélkül gondolni sem lehetett házfenntartásra.

Azonban az utak javultak, az ipar szervezkedett, és a nő nemzetgazdasági értéke alább kezdett szállni.

Pamut és gőzgép teljesen feloszlatták a polgári háztartás hajdani szervezetét, s a nő állása egyszerre az egész polgáros-

dott világra nézve megváltozott. A háztartás egyedül ma már senki kényeit nem képes betölteni; a házi munka határozottan megbukik a gépmunka mellett. A vásárok mindennel ellátnak, a nagy cselédség fényűzéssé lett. Maga a házasság sem házi szükségesség többé, hanem inkább hajlam dolga, és többnyire áldozat a férfi részéről, mert a nő csak fogyasztó, nem pedig kenyérkereső. Háztartási tehetségeit könnyű pótolni; s háztartást házasság nélkül is folytathatni. Sőt takarékos századunk mindinkább belátja, hogy a legnagyobb vesztegetés, annál nagyobb minél kisebbszerű. A vendéglő betolakodik a magán tevékenység középebe, mint a gépek betolakodtak sokszerű és számos kelméikkel. Szemünk láttára oszlik fel a polgári háztartás, és előre láthatlan, mikép fog végzödni e felozslás a kisebb háztartásokra nézve. A fogyasztási egyletek és nyilvános konyhák itt mindinkább magokban központosítják a magán élet gondjait.

Mindezt látjuk, tapasztaljuk, s mégis gyakran gyávák vagyunk, hogy belöle a legtermészetesb következtetést levonjuk. E következtetés a nő megszokott társadalmi állásának és gazdasági jelentőségének szükséges megváltoztatása. A házasság ma is legszebb és legnemesb végczélja a nőnek, és a gyermeknevelés legjobb betöltése hivatásának, de az nem töltheti be többé életét bizonyos korok és helyzetekben.

A nő ma már nem közgazdasági szükség a férfira nézve. Annálfogva képesnek kell lennie, hogy magát fenntartsa, még pedig a férfi házán és háztartásán kívül is, dolgozni, keresni kell tudnia. És ez a nőemancipatio. Minél fejlettebb valamely ország, a nőemancipatio annál inkább tért foglal benne; s jelenségei legkomolyabbak ott, hol a női munkásságnak még csak kevés tért nyújtottak, péld. Angliában és Németországban.

Hadd fecsegenek poéták és hígvelejűek, hogy isten ellen való véték a nőt gazdaságilag felhasználni akarni; és hadd ábrándozzanak a képzelgök a nő gazdasági rendeltetésének határain túl, — a tér, melyen a nő gazdasági felszabadíttatásának véghezmenni kell, ténylegesb, hogysesm arra minduntalan vissza ne térjünk és rajta ne járjunk.

A nőkérdést pedig tagadni, vagy fontosságát el nem ismerni annyi, mint sejtelemmel sem bírní azon tényezőkröl, melyek az emberi jóllétet helyreállítíni és megszilárdítíni képesek.”

IX. A női munkakérdés hazai viszonyaink szempontjából.

Nincs szerencsétlenebb, károsabb az emberiség előhaladására nézve, mint a majmolás. Elvont feladatoknál; a tudományok, művészetek és mesterségek bizonyos ágainál, esetenkiut még a szokásoknál is kielégítő lehet az idegen minták egyszerű utáncsinálása; de idegen intézményeket, társadalmi viszonyokat csak úgy nyersen átszarmaztatni nem czélszerű; az efélét az illető nemzet erejéhez, hajlamaihoz, körülményeihez kell alkalmazni.

A ki mai nap azt vitatná, hogy a világtársadalom már meg van érve a föltétlen és korlátlan nőemanczipációra, — az fölösleges és igazságtalan forradalomra izgatna; s a ki azt bizonyítaná, hogy a mi kis társadalmunkra nézve halaszthatlan a nőemanczipációból legalább annyi, a mennyi péld. az Egyesült Államok némely részein már gyakorlatban van, és e nézetének érvényt is tudna szerezni, az oly zűrzavarra nyújtana alkalmat, melyet lehet, hogy csak évtizedek, de lehet, hogy csak évszázadok oszlatnának el.

Én nem nőemanczipációt kívánok a szó szoros értelmében, én nem követelem, hogy törvényhozásunk a nőknek képviselőválasztási jogot adjon, hogy kormányzatunk a nőket a legmagasb hivatalokra alkalmazza, hogy kedvökért társadalmunk rögtönös egyetemes átalakítást tegyen, s a férfiakat évezredek óta bírt monopóliumuk mellől elűzze. Én csak azt kívánom, hogy a mely nő dolgozni tud és akar, annak engedtesék meg dolgozni, s a mely nőnek tanulásra kedve, tehetsége s alkalmá van, azt ne akadályozzák a tanulásban.

Ennem követelem a nőktől sem, hogy mindnyájan tollat, czirkalmot, műtökést vegyenek kezökbe; sőt tisztelni fogom azt ezentúl is közülök, a ki életét egészen a bölcsőnek és kiságyának szenteli; — de tisztelni fogom a munkásnőt is, és megkívánom minden egyes nőtől, hogy ha elég erőt érez

magában arra, hogy a bölcső és kis ágy mellett a társadalmi élet követelményeinek is eleget tegyen, ne vonakodjék azoknak is megfelelni, és „felesegsége” lenni férjének az anyagi és szellemi téren is. — A leányoktól saját javok követeli, hogy hiu csevegés és veszélyes pipere helyett foglalkozzanak komolyabb tanulmányokkal, s életök mindazon percében, mely a pihenésen és az ifjúvér követelte szórakozáson túl fennmarad, oly ismereteket törekedjenek magoknak szerezni, melyek képessé tegyék őket, hogy ba férjhez mennek, magok is járulhassanak a családi szükségek betöltéséhez; ha pedig férjhez nem mennek, vagy özvegyen maradnak, ne essenek családjok és a társadalom terhére.

Ez természetesen csak úgy történhetik kellő mértékben, ha ismeretek szerzésére alkalmuk lesz. Annálfogva a kor és az egyetemes jólét azt követeli a társadalmi viszonyok intézőitől, hogy ne nehezítsék, sőt könnyítsék meg a nőknek a hasznos ismeretek szerzését; állítsanak számukra különiskolákat, vagy bocsássák be őket a főiskolákba, vagy legalább fordítsanak több gondot a meglevő nőnöveldekre. Apáktól, anyáktól egymást éri a panasz, hogy leányuk nem azt s nem úgy tanulja, a mint ők óhajtának, s napról napra hangosabbá lesz az a követelés, hogy czélszerű és könnyen hozzáférhető magasb nőintézetek létesíttessenek. Hát nincsen a ki a panaszt meghallja? Attól pedig ne féljen senki, hogy a kétneműek együttléte az erkölcsökre káros lenne, — sőt inkább: hasznos lenne az, mert önállóbbá, erősebbé tenné a nőt, s műveltebbé, illetudóbbá, szorgalmasabbá a férfit. Ennek bizonyítására ott vannak a zürichi, a bécsi, az angol és az amerikai példák.

Kiváló súlyt fektetek itt a hazai nőegyletek közremunkálására. Ragadják meg a kezdeményezést, vagy a hol ezen már túl vannak mozdítsák elő az ügyet, mert ez az ő kötelességek, és ez nekik esik legjobban kezökre. — Különösen sokat vár ez ügy a pesti nőképző egylettől, és a magyar gazdasszonyok egyletétől. A nőképző-egylet a magasb szellemi képzést hangsúlyozza programjában, s egész munkálkodása ide irá-

nyul, — a magyar gazdasszonyok intézete pedig „értelmes házi-asszonyokat” kíván nevelni, s tantárgyai közt ott találjuk a következőket: háztartás, sütés, főzés, gyümölcsaszalás, tejkezelés, szappanfőzés, baromfitenyésztés, hizlalás, tömés, virágápolás, főzelék és gyümölcsstermesztés, kerti és konyhanövények szaporítása módjai. Megtaláljuk tehát a gazdasszonyoknál a női reál, a nőképezdénél pedig a női classikai nevelés magvát. E mag még most ugyan igénytelen, de két egyesület, mely rövid pár év alatt annyi eredményt tudott felmutatni, akár külön erőfeszítés, akár egyesülés útján nagy fát növelhet e kis magból, melynek ágai aztán az egész ország fölött kiterjednek.

Addig is pedig, míg az idők folytán elegendő alkalom nyitnak minden nőnemnek, hogy a hasznos ismereteket magának megszereztesse, ne zárjuk ki a munka teréről azon nőket, kik természetes hajlamaiknál, ön szorgalmoknál és tehetségeiknél fogva alkalom nélkül is megszereztek magoknak annyi képességet, a mennyi bizonyos munkák teljesítéséhez szükséges. Ez oly természetes kívánságnak látszik, hogy említése is fölösleges volna, ha nem volna rá eset, hogy oly embernek, ki bizonyos munkaképességet úgy sajátjává tőn, hogy szakértők bámulják, s igen okos és gyakorlati emberek alkalmaztatását sürgetik, mások akadályokat gördítenek útjába, egyenesen és nyíltan csupán azért, mert nő.

Hajdan vértanúkra volt szükség, hogy az eszmék gyökeret verjenek és elterjedjenek; — a mai kor szelleméhez nem illik az, hogy vértanúknak máglyát építsen. Eddig az úttörőket kelesztette vagy éhen halatta a társadalom; a mai társadalomhoz az illik, hogy az úttörőknek kenyeret adjon és szobrot emeljen.

„A munka — mondja Bock Ernő — a jóval, és másoknak haszonnal való foglalkozás vidámmá, boldoggá tesz, s kedvessé teszi az életet; míg a munkátlanság unalmat, restséget, egészségtelenséget okoz. Vigasztalást, megnyugvást is csak a munkából meríthetni.” — Nem volna-e hozzánk méltatlan, hogy szándékosan elvonjuk a nőtől azon eszközöket, melyek őt egészségessé, jókedvűvé, rendeltetésére alkalmasabbá tehetik?

Azt mondják, hogy a nőnek általában kisebb agyat adott

a természet mint a férfinak. Mondják, de soha még be nem bizonyították. Mill Stuart határozottan tagadja. Ugyanezt állították csak nem rég is a négerekről, s íme New Yorkban 1867-ben körülbelől 200 pap, tanár, orvos, ügyvéd stb. volt néger. Egyébiránt nézzünk szét a világban, hasonlítsuk össze némely nő ismerősünket a kinek semmit sem szabad tenni, némely férfi ismerősünkkel a ki mindent tehet, és valljuk meg, hogy az említett agytheoria nem egyéb ráfogásnál. — — Lehet-e az, hogy ráfogás miatt az emberiség egyik felét tovább is rabszolgaságban tartsuk?

Legerősebb indoka a női munkaképesítésnek a nemzetgazdasági szükség. A tudomány számtalan munkatért talál nálunk betöltetlenül, a mindennapi élet pedig számtalan munkát elhanyagol vagy egészen mellőz, csupán azért mert nincs elég munkaerő. — Kizárni továbbra is az emberiség egyik nemét a munka köréből, az egyetemes jóllét kiszámíthatlan kárával; vagy megnyitni a munkatért annak is, a közjóllét beláthatlan haszára, — tessék választani.

Mikor a nőképző-egylet Pesten megalakult, osztatlan örömmel találkozott; az országgyűlés segélypénzt szavazott meg részére, az irodalom melegen üdvözölte. Általános érzetnek adott akkor Vadnay Károly kifejezést következő szavakban: „A nőnek alaposabb képzésre van szüksége, hogy boldogabb legyen, és jobban tudjon másokat is boldogítani; s kereset képességgel kell bírnia, hogy a legrosszabb esetben is megóvhassa magát a nyomortól. A női nem méltósága valami egyebet kíván az eddigi felületes nevelésnél. Nem a salonok, hanem az élet számára kell nevelni a nőt.” — Őszinte közvélemény kifejezése volt ez, vagy csak üres szó? Az élet, a mindennapi szükség feleletet sürget.

Képzelden az olvasó magának egy magasb képességű és képzettségű nőt, a kinek hízelegnek ugyan mikor csupán az a feladat, hogy egymásnak bókokat mondjunk, — de ha annak segítségével a közjót előmozdítani, a művelődést egy fokkal előbbre vinni, vagy magának, beteg férjének, szűkölködő gyermekeinek egy öltöző ruhát, egy kanál meleg levest, egy darab kenyeret szerezni akar, durván kinevetik, udvariasan elutasítják, közepeszerű bölcselkedéssel kifizetik, — s bizonyára szíve, esze, a rab-

szolgaság e fajának eltörlése mellett fog nyilatkozni. És ha mindnyájan a mellett nyilatkozunk, akkor lesznek munkásnőink, a kik a nélkül, hogy megszűnnének nők lenni, sőt épen mert jobb nők tudnak lenni, — az emberiséget a tökéletesedéshez, s a társadalmat a boldogsághoz közelebb fogják vinni.